№ 92 ՇԱԲԱԹ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 9 **1897** ՇԱԲԱԹ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 9 № 92

ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը՝ թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 րուբլի, տասն և մէկ և տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն և ութ ամսվանը՝ 8 ր., եօթ ամսվանը՝ 7 ր., վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը 2 ր., ամսական՝ 1 րուբլի:

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ:
Օտարաքաղաքացիները պէտք է դիմեն հետևեալ հասցէով՝ Тифлисъ. Редакція «МШАКЪ»: իսկ արտասահմանից՝ Tiflis. Rédaction «MSCHAK»:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հեռագիրներ ռուսաց գործակալութիւնից. Արմատական միջոց չարիքի դէմ. — ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ինչի համար են. Մատենագրութիւն. Թռուցիկ տեղեկութիւններ Արագածի գագաթը բարձրանալու մասին. Նամակ Բաթումից. Նամակ Գանձակի գաւառից. Նամակ Պետրօվսկից. Նամակ Արմաւիրից. Նամակ Ղազախի գաւառից. Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Բօլգարիայից. Նամակ Բավարիայից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Քրդեր.

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ
(Ռուսաց գործակալութեան)

Կ. ՊՕԼԻՍ, 8 օգոստոսի: Պէրայի ոստիկանական վարչութեան մէջ ռումբ գցեցին, որը, սակայն, պայթիւն չառաջացրեց:

Օսմանեան բանկում բանեցին երկու կասկածելի անձնաւորութիւններ եւրօպական հագուստով, որոնք իրանց հետ դինամիտ ունէին:

Բ. Դրան կողքի բակում, որ միացնում է մեծ վեզիրութիւնը պետական խորհրդի շինութեան հետ, դինամիտային յանցաւոր փորձ եղաւ, որից ջարդվեցին ապակիները պատուհաններում և փոքր վնասներ պատճառեցին: Ասում են, որ մի քանի վիրաւորվածներ կան: Ասում են, որ յանցաւոր փորձ անողները հայերն են: Այդ փորձերի պատճառով, սարսափ տիրեց: Մագազինները փակվեցին, բայց շուտով կրկին բացվեցին, և երեկոյեան հանգստութիւն էր տիրում:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 8 օգոստոսի: Պաշտօնական հաղորդագրութիւնը ասում է. «Երէկ, 3 ժամին կէսօրից յետոյ, Բ. Դրան արարողապետի դիւանատան կօրիդօրում պայթեց դինամիտային ռումբ: Ծառաներից մէկը սպանվեց, երեքը վիրաւորվեցին. բացի դրանից, մի քանի վնասներ են եղել: Հէնց նոյն ժամին գցեցին երկրորդ ռումբ Ղալաթա-Սէրայում, Պէրայում, բայց պայթիւն չառաջացաւ: Երկու յանցաւոր փորձերի հեղինակներն էլ հայեր են, որոնք անյապաղ կալանաւորվեցին: Օսմանեան բանկում կալանաւորեցին մի հայ, որը պատրաստվում էր վառել 4 պատրոյգ ունեցող ռումբը: Քննութիւն է բացված, միջոցներ են ձեռք առնված և հանգստութիւնը վերականգնված է»:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 8 օգոստոսի: Բ. Դուռը ամենախիստ հրամաններ տուեց գաւառների վալիներին և զօրքերի գլխաւորներին՝ չը թոյլատրել հայերի դէմ բռնութիւններ, որոնք կարող են երևան գալ իբրև հետևանք այստեղի փորձերի, և նրանց վրա դրեց պատասխանատուութիւնը կարգ պահպանելու համար: Յոյս ունեն որ այս կարգադրութեան շնորհիւ, երէկվայ անցքերը արձագանք չեն գտնի գաւառներում: Այստեղ տիրում է ամենամեծ հանգստութիւն, որը, կարծում են, հաստատ կը մնայ, ի նկատի առնելով նախազգուշութեան խիստ միջոցները: Փողոցներին ընդունեցին սովորական տեսքը. առևտուրը անընդհատ շարունակվում է: Կալանաւորված հայը, որ փորձում էր ռումբ վառել օսմանեան բանկում, անուանեց իրան Կարապետ: Նա հաւատացնում է, որ երկու օր առաջ է եկել Ռուսաստանից, բայց այս բանին հակասում են նրա մօտ գտնված սեփական լուսանկար պատկերները, որոնք հանված են այստեղի լուսանկարների ձեռքով բաւական ժամանակ առաջ: Յանցաւորը հրաժարվում է տալ ուրիշ բացատրութիւններ: Բ. Դրան մէջ պայթած ռումբը գցված էր պատուհանով: Ասում են այն լուրերը թէ երիտասարդ թիւրքերը մասնակցում էին այդ փորձերին: Բոլոր փորձերը կատարել են հայերը:

ԼՕՆԴՕՆ, 7 օգոստոսի: «Times» լրագրին Կ. Պօլսից հեռագրում են, որ Բ. Դուռը, վախենալով Քիւրդիստանում տիրող անիշխանութիւնից, հրաման արձակեց զէնքի տակ կանչել արևելեան վիլայէթների զօրքերը:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑ ՉԱՐԻՔԻ ԴԷՄ

—

Աւազակութիւնը այն պատմական ժառանգութիւնն է, որ թողել են մեր երկրին սրա նախկին տիրապետողները—Պարսկաստանը և Թիւրքիան: Չը նայելով որ մօտ 80 տարի է, ինչ Անդրկովկասը ենթարկվել է ռուսաց տիրապետութեան, և այդ 80 ամեայ շրջանում շատ բան է արված երկրի խաղաղ կուլտուրական զարգացման համար, բայց և այնպէս մինչև այժմ էլ անկարելի է եղել ոչնչացնել այդ ժառանգութիւնը: Եւ այսօր, 80 տարի անցնելուց յետոյ էլ, աւազակութիւնը այնքան է ծաղկել Անդրկովկասի մի քանի տեղերում, որ կատարեալ պատուհաս է դարձել բնակիչների համար, ուժգին կերպով վնասում է երկրի տնտեսական զարգացման և կանգնեցնում խաղաղ կուլտուրական առաջադիմութիւնը: Աւազակային խմբերի յանդգնութիւնը հասնում է այն աստիճանի, որ օր ցերեկով յարձակվում են խաղաղ բնակիչների վրա, կողոպտում, կրակ են տալիս տները, տուգանք և տուրքեր են դնում գիւղերի վրա, ինչպէս մի կազմակերպված իշխանութիւն. փչացնում են արտերը, քշում տանում են հօտերը, սպանում են մարդկանց, առևանգում կանանց և բռնաբարում աղջիկներին: Այդ յանդգնութեան ծայրահեղ արտայայտութիւններից մէկն էլ Ղազախի պրիստավի սպանութեան դէպքն է, որ տեղի ունեցաւ այս օրերս... Դա մի քրոնիկական ախտ է մեր երկրի համար և, հետևաբար, նրան բուժելու համար արմատական միջոցներ պէտք է ձեռք առնել: Այն փաստը, որ աւազակութիւնը բնաջինջ չեղաւ մեր երկրում, չը նայելով որ ռուսաց տիրապետութեան տակ երկիրը ենթարկվեց բոլորովին ուրիշ պայմանների, և կեանքը շատ տեղերում յեղաշրջվեց, ցոյց է տալիս, որ ախտի պատճառները աւելի խոր են, և կարօտ աւելի արմատական միջոցների, քան թէ պօլիցիական խստութիւնները:

Թիւրքաց և պարսից տիրապետութեան ժամանակ աւազակութիւնը և մանաւանդ „ղաչաղութիւնը“ մի տեսակ բողոք էր համարվում տիրապետող անտանելի կարգերի, կամ ապականութեան և վարչական զեղծումների դէմ: Աւազակ և „ղաչաղ“ էին դառնում այն ժամանակ ոչ միայն թիւրքերը, այլ և ուրիշ խաղաղ ազգութիւններին պատկանող անձինք և շատ հանգամանքներում „ղաչաղ աւազակները“ հերոս և ժողովրդի բարեկամ էին համարվում, որովհետև, նրանք մասամբ զսպում էին տիրապետող խաների կամայականութիւնները և սարսափելի զեղծումները: Սակայն, երբ երկիրը անցաւ ռուսաց տիրապետութեան տակ, երբ հաստատվեցին նոր կարգեր, հնարաւոր եղաւ խաղաղ կուլտուրական զարգացումը, երբ կրթութիւնը տարածվեց ազգաբնակութեան մէջ, աւազակութիւնը մնաց և պահպանվեց բացառապէս թիւրք ազգաբնակութեան

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՔՐԴԵՐ

III

Ռուսաց իշխանութեան նախկին յարաբերութիւնները քրդերի հետ

Առաջին անգամ ռուսները յարաբերութիւն ունեցան քրդերի հետ 1827 թւին, երբ կոմս Պասկեվիչ նուաճեց Երևանեան խանութիւնը: Քրդերը հաւատարմութեամբ էին ծառայում Երևանի սարդարներին և իրանց ամբողջ ուժով օգնում էին նրանց ռուսների դէմ: Բացի կրօնական պատճառներից քրդերին պատերազմի էր հրաւիրում և այն, կատարելապէս ճշմարիտ, համոզմունքը, որ ռուսաց տիրապետութեան հաստատվելուն պէս կը գայ նրանց վայրենի ազատութեան, ինքնագլուխ կացութեան և կողոպուտների վերջը:

1828—1829 թ.: Պարսկաստանի յաղթահարվելը քրդերի վրա սաստիկ տպաւորութիւն գործեց: Երբ 1828 թւին պատերազմ հրատարակվեց Թիւրքիայի դէմ, Հէքքեարիի էմիրը իրան անպայման չէզոք յայտարարեց: Մուշի և Բիթլիսի մօտ թափառող ցեղերի գլխաւորները, պատերազմի դաշտից մօտիկ լինելով, երկդիմի խաղեր էին խաղում: 1829 թ. սկզբում թիւրքերը յաղթվեցան Սօղանլուղի վրա և քրդերը, որոնք գտնվում էին թիւրքաց զօրքերի մէջ, ցրվեցին իրանց տները, իսկ մօտակայ աշիրէթների բոլոր գլխաւորները հնազանդութիւն յայտնեցին: Կոմս Պասկեվիչ, որ Քրդիստանի հանգիստ մնալը համարում էր պատերազմի աջողութեան կարևոր պայմաններից մէկը, թոյլտուութիւն խնդրեց ծախսել 100 հազար ոսկի՝ ցեղապետներին պարգևներ տալու համար: (Այդ գումարից իրապէս ծախսվեց 4 հազար, իսկ մնացածը ուրիշ նպատակի յատկացրվեց, որովհետև կոմս Պասկեվիչ համոզվեց, որ քրդերը երկդիմի են): Սակայն քրդերը ապացուցին, որ իրանց խոստումներին հաւատալ անկարելի է: Էրզրումը մեր զօրքերով գրաւելուց յետոյ, հայ կապալառուները, օգտվելով այն հանգամանքից, որ երկրում բոլոր երեսին հանգստութիւն է տիրում, սկսեցին ճանապարհորդել զանազան կողմեր և գնել հաց ու անասուններ: Այսպիսի հեշտ որսը քրդերի համար չափազանց գրաւիչ պատառ էր: Բացի դրանից, Մուշի կառավարիչ Մուստաֆա-փաշան և Վանի փաշան, մի կողմից դժգոհ լինելով, որ իրանց հողերի մի մասը գրաւել են ռուսները, միւս կողմից թիւրք կառավարութեան յորդորներից դրդված՝ իրանց իշխանութեան տակ գտնվող քրդերին տարան Բայազէտի դէմ: Ամեն տեղ նրանք ջարդ կերան և հեռացան, բայց մանր կողոպուտները շարունակվում էին, ուստի ռուսների կողմից մի շարք արշաւանքներ սկսվեցին քրդերի դէմ և նրանց գիւղերը քանդվեցան *):

1853—1855 թ.: Կրիմի պատերազմի ժամանակ նախապէս ոչինչ յարաբերութիւն չէր բռնկված քրդերի հետ, որովհետև այդ պատերազմը բոլորովին անսպասելի էր Կովկասի գլխաւոր հրամանատարի համար: Սահմանագլխի քրդերը, օգտվելով այն հանգամանքից, որ Սուրմալուի գաւառում զօրքեր չը կան, կողոպտեցին տեղացի հայերին: Միւս կողմից մեր քրդերը, որոնք ապրում են Երևանեան նահանգում, մեծ մասամբ հաւատարիմ մնացին և մինչև իսկ ձիաւոր միլիցիա տուին: 1854 թւականի յաղթութիւնները պատճառ դարձան, որ թիւրքաց բանակում գտնվող քրդերը ցրվեցին, իսկ դէպի տեղացի բնակիչներն ունեցած մեր արդարացի վարմունքը կատարելապէս հանգստացրեց քրդերին մեր գրաւած տեղերում: Բայց հէնց որ 1855 թւին մեր զօրքերը Ալաշկերտի հովիտից գնացին Բասենի հովիտը, նրանց ետևում սկսվեցին կողոպուտները, որոնք մանաւանդ սաստկացան, երբ Կարսը յարձակմամբ գրաւելու փորձը անյաջող անցաւ: Վերջապէս, Երևանեան զօրաբաժնի գլխաւորը, գեներալ Սուսլօվ, վճռեց պատժել կողոպտողներին: Լաւ տեղեկանալով թէ ինչ ցեղից են անկարգութիւններ անողները, նա Ս. Յովհաննէսի (Իւչ-Քիլիսէ) վանքից ծածուկ կերպով մի զօրաբաժին ուղարկեց, բաղկացած 2 ռօտայից և 3 հարիւրեակից, մայոր Կօրենիցկու առաջնորդութեամբ: Հոկտեմբերի 2-ին Կօրենիցկի անցաւ Ալա-դաղ շղթան և քանդեց Հայդերանցի աշիրէթի Զիլիանդար հասարակութեան 11 գիւղերը: 7-ին Կօրենիցկի անվնաս վերադարձաւ աւարի հետ: Պատիժ ստացան իսկապէս մեղաւորները, իսկ միւս քրդերի հետ շարունակում էին վարվել արդարութեամբ, այդ պատճառով շփոթութիւններ այլ ևս տեղի չունեցան:

Երբ 1876 թւին սկսեան Թիւրքիայում բռնկվեցին պատրաստութիւններ Ռուսաստանի դէմ պատերազմելու համար, թիւրքաց կառավարութիւնը, կամենալով գրգռել մահմետականների ֆանատիկոսութիւնը, սրբազան պատերազմ քարոզեց ռուսների դէմ: Քրդիստանում այս քարոզութիւնը առանձին աջողութիւն չունեցաւ: Ատելութիւնը դէպի քրիստոնեաները արտայայտվեց գլխաւորապէս այն բանի մէջ, որ

*) Աւելորդ չենք համարում մի քանի մանրամասնութիւններ հաղորդել 1828—1829 թ. պատերազմից, որոնք մեր ընթերցողին աւելի կօգնեն հեղինակի սրխանները հասկանալու համար:

1828 թ. պատերազմը սկսվեց այն ժամանակ, երբ ռուսաց զօրքի մի մասը գրաւած ունէր Պարսկաստանի Խոյ և Սալմաստ գաւառները: Բայազէտի և առհասարակ Բագրևանդի հայերը դեռ պատերազմից առաջ աջակցում էին ռուսներին, յոյս ունենալով ազատվել թիւրքաց լուծից: Անշուշտ այդ գործի մէջ էլ մեծ դեր էր կատարում Ներսէս Աշտարակեցին. ուստի երբ Բայազէտի Բալիւլ փաշան դիմեց նրան, խնդրելով միջնորդ հանդիսանալ իր և ռուսների մէջ, Ներսէս մերժեց: Մի քանի ժամանակից յետոյ բուրդ փաշան կապվեց յարաբերութիւն սկսել ռուս գեներալների հետ և առաջարկեց իր ծառայութիւնները: Բայց Պասկեվիչ չընդունեց այդ առաջարկութիւնը: Իսկ երբ սկսվեց պատերազմը, քրդերը զէնք վերցրին և անընդհատ աշաւանքներ սկսեցին դէպի Երևանեան նահանգը և դէպի Խոյ ու Սալմաստ: Բազմաթիւ կախներ տեղի ունեցան քրդերի և ռուսների մէջ: Գեներալ Ճավճավաձէ անցաւ սահմանը և գնաց Բայազէտի վրա. Բալիւլ փաշան այժմ ռուսների անհաշտ թշնամին էր: Բայց նա յաղթվեց, գերի ընկաւ, և Բայազէտը գրաւվեց: Այդ կռւի մէջ բաջ հանդիսացան թէ հայկական ձիաւոր գունդը և թէ բայազէտցի հայերը, որոնք բացարձակ կերպով անցել էին ռուսների կողմը: Նրանք առանց ռուս զօրքի օժանդակութեան յարձակվեցան Դիադինի ամրոցի վրա և գրաւեցին: Ռուսները գնացին դէպի Ալաշկերտի հովիտը: Քրդերը ահագին քանակութեամբ տարածվել էին ամեն տեղ, կողոպտում էին հայ գիւղերը և կռւում էին ռուսների դէմ: Սակայն գեներալ Ճավճավաձէ ոչ մի տեղ անաջողութեան չը հանդիպեց և մի շարք յաղթութիւններ տարաւ: Այնքան ծանր էր հայերի դրութիւնը, որ զանազան տեղերից մօտ 800 հայ ընտանիքներ թողեցին իրանց տունն ու տեղը և գնացին ռուսաց զօրքի ետևից, երբ վերջինս սկսեց նահանջել դէպի Բայազէտ: Յաջորդ տարին (1829) Վանի և Մուշի կողմերից քրդերի անթիւ հրոսակախմբեր արշաւեցին դէպի Բագրևանդ և պաշարեցին Բայազէտը: Ռուսաց փոքրաթիւ բերդապահ զօրքը կռւում էր հերոսաբար և նրա հետ ոչ պակաս տոկունութեամբ և քաջութեամբ գործում էին տեղացի հայերը, որոնց մէջ մանաւանդ հռչակվեցան երկու բայազէտցիներ—Բարսեղ և Մկրտիչ: Կռւին մասնակցող հայերի թիւը հասնում էր հազարի: Առաջին անգամ պաշարվածները պարտութիւն կրեցին և ստիպվեցան թողնել քաղաքը. բայց ամրանալով մարտկոցների մէջ, նրանք հալածեցին յարձակվողներին յետ քաշվել: Երկու օրից յետոյ Վանի փաշան դարձեալ առաջ քաշեց քրդական խառնիճաղանճ խմբերը, բայց ոչինչ չը կարողացաւ անել: Յաղթութիւնը ռուսների կողմը մնաց. ռուսներից հերոսացան Պանիւտին և Պօպօվ: Պատերազմից յետոյ Բայազէտի հայերը չը մնացին Թիւրքիայում, թէև թիւրք կառավարութիւնը պարտաւորվել էր նրանց ոչինչ վնաս չը հասցնել. ահագին գաղթականութիւն սկսվեց դէպի ռուսաց սահմանները: Իսկ քրդերից պատերազմի սկզբում հնազանդութիւն յայտնեցին միայն 300 ընտանիքներ, մինչդեռ ամբողջ աշիրէթներ յամառ և կատաղի կռւել էին միւս ռուսների դէմ (տես „Исторія воен. дѣйст. въ Азіятской Турціи въ 1828—29 г.г. եր. 352—370 և Հ. Ալիշանի „Այրարատ“ եր. 504):

մէջ եւ դրա պատճառը շատ պարզ է. մեր երկրի Թուրքը [illegible] ... Քանի Թուրքը, մահմեդական տարրը [illegible] ... տաղրել իր միջից, ինչպէս այդ արել է մինչև այժմ, և միւս կողմից՝ պաշտպանել այդ խմբերին՝ իշխանութեան դէմ, երևակայելով թէ դրանով երկնքին և ղուրանին հաճելի գործ է կատարում...

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՆՁԻ՞ ՀԱՄԱՐ ԵՆ

Թիւրքիայում զանազան քրիստոնէական դաւանութեան ներկայացուցիչներ օգնութեան ձեռք են կարկառում թշուառ զոհերին, միսիօնէրները ժողովում են մանուկներին իրանց հիմնած որբանոցներում, հաց և չոր են բաժանում քաղցած տկլորներին, գումարներ են հանգանակում դրանց օգնելու համար: Իսկ ի՞նչ են անում մեր վարդապետները և մեր եպիսկոպոսները. ո՞ր վանքում են որբեր խնամել, ո՞ր վանքում տկլոր, քաղցած և հիւանդ թշուառներին ապաստան տուել:

«Յամենայն հազար հայեր իրանց կեանքը ազատելու համար մահմէտականութիւն են ընդունում. սովը և հիւանդութիւնը կոտորածների պակասն են լրացնում. մի քանի հազար որբ մանուկներ փողոցներն ընկած մեռնում են...» ահա սոսկալի իրականութիւնը: Միայն բոլորովին խուլերն ու կոյրերը բաղդաւոր են իրանց զգում, որ ոչ լսում են և ոչ տեսնում: Սակայն, ինչպէս երևում է, այդ կոյրերին և խուլերին մրցակից են և ֆիզիկապէս աւելի քան առողջ մարդիկ, որոնք կազմում են մի դասակարգ այդ թշուառ հայ ազգի մէջ: Այդ դասակարգը հայ հոգևորականութիւնն է, որը միշտ ձգտել է և այժմ էլ ձգտում է առաջնորդ և տէր հանդիսանալ համայն ժողովրդի: Դիտեցէք իրողութիւնը և կը տեսնէք որ, տարաբաղդաբար, չափազանցութիւն չը կայ մեր խօսքերի մէջ:

Ո՞ր օրվայ համար են դարերի ընթացքում վանքերին հայ ժողովրդից նուիրված կալուածները, ոսկին և արծաթը. ո՞ւմ համար են վանքերի շէնքերը իրանց քաջառողջ աբեղաներով ու վարդապետներով: Մի՞թէ ժողովրդի [illegible] և յիմարութիւնը նուիրագործող տիրացուարանների համար են այդ բոլորը, մի՞թէ իրանց անձնական վայելչութիւնների համար են միաբանները, մի՞թէ բանկերում անձնական հարստութիւնները դիզելու նպատակով են վեղար դրել իրանց գլխներին մեր եպիսկոպոսները:

Ինչի՞ն էր հարկաւոր հայ ժողովրդին Երուսաղէմի պարտքերը վճարելով զբաղվել, ինչի՞ն էր հարկաւոր նրան մշտական նուիրատուութիւններով վանքերը չէն պահելու մասին մտածելը, ինչի՞ն էր հարկաւոր միջոցներ տալ կուսակրօններին առանց անձնական հոգսերի ապրելու, եթէ սև օրերին այդ բոլորը,—թէ վանքերը և թէ վարդապետները,—նրա համար նոյնքան նշանակութիւն պէտք է ունենային, որչափ նեղոսի կոկորդիլոսները: Ինչի՞ն են հարկաւոր ժողովրդին գերմանական աստուածաբանները և միջնադարեան գաղափարներով սնված ապուշ վարդապետները, որ այս ճգնաժամին անգամ չարունակում են միջոցներ վատնել այդ անմիտ ձեռնարկութիւնների վրա...

Երուսաղէմ, ս. Կարապետ, Վարագ, Ագթամար, Սիս, Արմաշ և այլն և այլն հարուստ անուններ, որոնք այս րոպէիս միայն ամօթ չարժող սև կէտեր են արիւնով ներկված մի երկրի քարտէզի վրա: Իսկ Ռուսաստանում՝ Էջմիածին, Մողնի, Սևան, Հառիճ, Երնջակ, Սանահին, Հաղպատ, Հաղարծին, Ամարաս, Գանձասար, Նախավկայ, Թովմայ և այլն և այլն վանքերի անունները իրանց բազմաթիւ միաբաններով ինչ են մեզ ասում այս ճգնաժամին: Այդ վանքերից ո՞ր մէկումն է որբանոց բացվել, ո՞ր մէկում միաբանութիւնը սէր և գութ է ցոյց տուել տառապեալ գաղթականներին, ո՞ր մէկում են մտածել գործ, աշխատանք տալ թշուառներին: Քանի՜ հողեր կան անմշակ, քանի՜ անտառներ կան յափշտակիչներին մատնված, քանի՜ փլատակներ կան կարօտ վերաշինութեան, քանի՜ այգիներ՝ կարօտ խնամքի: Քանի՜ տեղեր կան, որոնք ապաստան կարող էին լինել թշուառների համար, քանի՜ ալիւր կայ ամբարներում, գինի մառաններում, պանիր և իւղ օշինակներում...

Հարցնում ենք ձեզ, հայր սուրբեր, ո՞ր օրվայ համար էք դուք, ո՞ր օրվայ համար են ժողովրդի հալալ աշխատանքով շինած վանքերը իրանց հարստութիւններով, որոնց ժառանգել էք դուք, մոռանալով, որ այդ «փարաջի գին» չէ, այլ ժողովրդի սև օրերի ապահովութիւն:

L.

Մոսկվա.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„Султанъ и державы"—препод. Малькольма Мак-Колля, каноника въ Рипонѣ. Ս. Պետերբուրգ, 1897.

(Շարունակութիւն)

Եւ այսպէս, հայկական րէֆօրմները, երեք պետութիւնների ներկայացուցիչների ստորագրութեամբ վաւերացնելուց յետոյ էլ, մնացին թղթի վրա: Լորդ Սօլսբիւրի, չը նայած որ վաղուց ծանօթ է արևելեան գործերին և հմուտ ու հեղինակաւոր դիպլօմատ է, ոչինչ չը կարողացաւ անել իր ստացած ժառանգութեան հետ: Հայերը ոչ միայն մազի չափ օգնութիւն չը ստացան Րօզբէրիի մինիստրութեան երկչոտ ջանքերից, այլ ուղղակի մատնվեցան անլուր խժդժութիւնների: Դժբաղդ րէֆօրմները պիտի գործադրվէին վեց վիլայէթների այն տեղերում, ուր հայերը մեծամասնութիւն են կազմում: Այս հանգամանքը սորսափ ազդեց Եըլդըզի պալատում: Իտալական արտաքին գործերի մինիստրը ասել է հեղինակին, երբ նա Հռոմ էր գտնվում, թէ ինքը նոր ստացել է Կ. Պօլսի իտալական դեսպանից մի հեռագիր այն մասին, թէ մեծ վիզիրը սուլթանին զեկուցում է ներկայացրել Հայաստանի դրութեան վերաբերմամբ. վիզիրը հաւատացնում է որ սուլթանը տեղիք չունի անհանգստանալու րէֆօրմների ծրագրից, «որովհետև մահմետական տարրը այսուհետև ամեն տեղ կազմում է մեծամասնութիւն»: Հեղինակը ասում է. «Սուլթանը, ինչպէս ես հաստատեցի իմ «Անգլիայի պատասխանատուութիւնը Հայաստանի առաջ» բրօշիւրի մէջ՝ հիմնվելով անգլիական «Կապոյտ գրքերի» վրա, 1891 թւականից պատրաստում էր քրիստոնեաների այն կոտորածներից մէկը, որոնք կրկնվում են Թիւրքիայում պարբերաբար: Նա սկսեց իր քաջագործութիւնները Սասունի շրջանում. և եթէ չը լինէր րէֆօմների ծրագիրը, այդ կոտորածը առժամանակ բաւարարութիւն կը տար նրա արիւնռուշտ հակումներին: Բայց րէֆօրմների հիմք ընդունված էր երկու կրօնների համեմատական մեծամասնութիւնը, ուստի նա վճռեց խանգարել րէֆօրմների ծրագիրը, փոփոխելով այդ մեծամասնութիւնը մահմետականների օգտին, և այդ բանը նրան կատարելապէս աջողվեց ոչ միայն Հայաստանում, այլ և համարեա ամբողջ Անատօլիայում»: Ահա ինչ ստացան հայերը այն րէֆօրմներից, որ ծրագրել էին եւրօպայինները, բայց մտադրութիւն չունէին ընդունել տալ սուլթանին:

Սակայն ի՞նչ պիտի անէր Անգլիան: Մակ-Կօլմ երկար քննում է այս հարցը և գալիս է այն եզրակացութեան, որ Անգլիան մենակ պիտի գործէր, ամենևին չը վախենալով թէ դրանից եւրօպական պատերազմ կը ծագէ: Ինչպէս յայտնի է, լորդ Սօլսբիւրիին և լորդ Րօզբէրիին վախեցնողը այդ ընդհանուր պատերազմն է: Մեր հեղինակը, սակայն, չունի այդ երկիւղը և կատարելապէս հերքում է նրան: Անգլիան երբէք չի հանդիպի որ և է դիմադրութեան, եթէ մենակ գործ սկսելուց առաջ դրական երաշխաւորութիւններ ներկայացնի Եւրօպային, թէ ինքը մի

տեղական հայերի վրա յարձակվելու դէպքերը աւելի յաճախ կրկնվել սկսեցին: Միւս կողմից քուրդ ցեղապետները, համոզված լինելով, որ կը յաղթեն ռուսները և դժգոհ լինելով Թիւրքերից, առանց յապաղելու առաջարկեցին իրանց ծառայութիւնները Էրզրումի ռուսաց հիւպատոսին: Դրանից քիչ առաջ Թիւրքերը, կամենալով հաստատել իրանց իշխանութիւնը Դերսիմում, զօրանոցներ շինեցին Խօզաթում և Մազկերտում: 1876 թ. հոկտեմբերին այդ զօրանոցների զօրքերը ուղարկվեցան Կարս և Էրզրում. դեռ նոր էին նրանք հեռանում, երբ հրդեհվեցան զօրանոցները. կրակ տուողները քրդերն էին, որոնք ուզում էին ջնջել Թիւրքերի հետքն անգամ: Վեց բէյեր Դերսիմից և Բիթլիսի ու Վանի վիլայէթների աշիրէթներից չորսի գլխաւորները իրանց հայրենակիցներից էլ առաջ գնացին և ուղղակի առաջարկեցին Էրզրումի ռուսաց հիւպատոսին իրանց աջակցութիւնը պատերազմի ժամանակ: Ռուսաց գործող բանակի հրամանատարը չը կամեցաւ օգտվել քրդերի ծառայութիւններից *): Պատերազմի ժամանակ քրդերը, որոնք ապրում էին մեր զօրքերի գրաւած տեղերում, յօժարութեամբ կատարում էին լրտեսների պաշտօն և առհասարակ առանձին թշնամութիւն դէպի ռուսները չէին ցոյց տալիս: Նրանցից մի քանիսը քիչ ծառայութիւններ չեն մատուցել մեզ: Այս ամենը տեղի է ունեցել այնքան մօտիկ ժամանակ և այդ մարդկանցից դեռ այնքան կենդանի մնում են, որ յիշատակել անուններ և բերել օրինակներ գուցէ վաղաժամանակ է:

Այժմեան ժամանակ գուցէ վտանգաւոր կը լինէր յոյս դնել թէ քրդերը այդպիսի համակրական տրամադրութիւն կը պահպանեն դէպի մեզ: Կարսի շրջանը Ռուսաստանի հետ միացնելուց յետոյ ամենանշանաւոր քրդերի մեծ մասը անցաւ սահմանի միւս կողմը շատ հասարակ քրդերի հետ: Դրանք չը կարողացան տանել նոր կարգերը և բացի դրանից կարծում են, որ ռուսաց իշխանութիւնները վրկանք են պատճառել իրանց, չը ճանաչելով գլուխ իրանց ցեղակիցների մէջ: Հասկանալի է, որ այս մարդիկ չեն խնայում տարածել մտացածին լուրեր այն նեղութիւնների մասին, որ որպէս թէ կրում են մահմետականները Ռուսաստանում. նրանք ամեն միջոցներով գրգռում են իրանց ցեղակիցներին ռուսների դէմ: Հայկական խառնակութիւնները նոյնպէս օտարացնում են (?!) քրդերին մեզանից: Հայերի օգտին միջամտութիւն անելիս պէտք է շատ զգուշութեամբ զանազանել իրապէս բոլորովին անմեղ գիւղական ազգաբնակութիւնը՝ քաղաքները լցնող ագիտատորներից և օտարերկրեայ կոմիտէտների գործակալներից: Վերջիններս, որոնք քիչ օգուտներ չեն ստանում խառնակութիւններից, ամեն կերպ աշխատում են սուր կերպարանք տալ Քրդիստանում ապրող ազգերի յարաբերութիւններին: Քրդերը գիտեն, որ մեր սահմանի վրա գտնվող տեղերում վարչական ստորին պաշտօնեաների նշանաւոր մասը բաղկացած է հայերից, որոնք միշտ չեն անաչառ դէպի տեղային մահմետականները: Այսպիսի կարգեր քրդերը չեն թոյլ տայ մտցնել իրանց երկրում և կը հակառակվեն մինչև վերջին ծայր. ուստի այժմ մենք չենք կարող համակրութիւն որոնել հիւսիսային Քրդիստանի այն մասերում, որոնք սահմանակից են մեզ *):

Հէքքեարիում և պարսկական Քրդիստանում գործի դրութիւնը քիչ ուրիշ կերպարանք ունի: Այնտեղ ցեղապետների իշխանութիւնը դեռ շատ զօրեղ է և ամեն մի ոյժ, որ կարող կը լինի տալ նախկին անկախութիւնը վերականգնելու յոյս, կընդունվի համակրութեամբ: Այս հանգամանքը աւելի մեծ հաւանականութիւն ունի Դերսիմի քրդերի վերաբերմամբ. սրանք թիւրքաց իշխանութիւնը մինչև այժմ ընդունում են բացառապէս ոյժի ճնշման տակ:

Յամենայն դէպս չափազանց անհրաժեշտ է միշտ հսկել, թէ ինչ է կատարվում Քրդիստանում և դրա համար քիչ է մի հատ հիւպատոս Վանում. նա նեղված է իր պաշտօնական դիրքով: Ուրմիայի և մանաւանդ Մաքուի գործակալները կարող էին շատ մեծ ծառայութիւններ մատուցանել ապագայում:

—

Այստեղ վերջանում է պ. Կարցեվի հետազօտութիւնը: Հետևեալ անգամ մենք մի ընդհանուր ակնարկ կը գցենք Փոքր-Ասիայի այն քրիստոնեաների վրա, որոնք ապրում են հայերի հետ և ենթարկված են քրդերի իշխանութեան:

(Կը շարունակվի)

---

*) Այսինքն գեներալ Լօրիս-Մէլիքօվ: Կարող ենք հաւատացնել հեղինակին, որ բանակի հրամանատարը յամենայն դէպս աւելի լաւ էր ճանաչում քրդերին, քան հաւանականութեան թէօրիայով դատողութիւնները անողները: Մենք չը գիտենք թէ այդ ինչ անհատ քրդեր են երևելի ծառայութիւններ մատուցել ռուսներին, բայց մեզ և ամենքին յայտնի փաստերը ցոյց են տալիս որ գեներալ Լօրիս-Մէլիքօվ կատարեալ իրաւունք ունէր չը հաւատալ Քրդիստանի յուշկապարիկներին երդմին: Ահա այդ փաստերը: Գեներալ Տէր-Ղուկասօվ Բայազէտը գրաւելուց յետոյ աշխատում էր գրաւել քրդերի սիրտը. սրանք պաշարեղէն էին ծախում ռուսաց բանակում. գնի մասին խօսք չէր լինում և քրդերը հրճուած գներով կատարելապէս կողոպտում էին ռուսներին: Ապրիլի 28-ին [illegible] գնդի մի բատալիօն Դիադինից գնաց դէպի Իւչ-Քիլիսէի վանքը ճանապարհ շինելու համար: Նոյն օրը բատալիօնը հանդիպեց քուրդ ձիաւորներին և սկսեց հրացանաձգութիւն: Բայց յայտնի դարձաւ որ դրանք խաղաղ քրդեր էին, որոնք գնում էին Տէր-Ղուկասօվի մօտ իրանց հնազանդութիւնը յայտնելու համար: Գեներալը նրանց ընդունեց սիրով, իսկ բատալիօնի օֆիցէրներից երկուսին պատժեց այն պատճառով, որ հրացանաձգութիւն էին սկսել հաւատարիմ քրդերի դէմ: Անցան շաբաթներ: Երևանեան զօրաբաժինը անյաջողութիւնների հանդիպեց Դրամ-դաղի մօտ. քրդերը քաջալերվեցան: Այն խաղաղ քուրդ ցեղապետը, որ հնազանդութիւն էր յայտնել Տէր-Ղուկասօվին, իր հրոսակախմբերով յարձակվեց Իւչ-Քիլիսէի վրա, ուր գտնվում էր ռուսաց մի փոքրիկ զօրաբաժին, քանդեց գիւղը, կողոպտեց վանքը և ապա գնաց Բայազէտ և եռանդուն կերպով մասնակցեց հայերի սոսկալի կոտորածին և Բայազէտի պաշարման, որ այնքան թշուառութիւններ պատճառեց բերդապահ ռուս զօրքին (տես „Исторія 73 пѣхот. Крымскаго полка" երես 92—94): Ահա քրդի հաւատարմութիւնը...

*) Այստեղ հեղինակը մի նոր մեղադրանք է բարդում հայերի վրա, մի մեղադրանք, որ մինչև այժմ անյայտ էր այն հայատեացներին, որոնք գտնվում են Պետերբուրգի և Մոսկվայի մի քանի խմբագրութիւնների մէջ: Մինչև այժմ հայ չինովնիկները համարվում էին միակ պատճառ, որ Անդրկովկասում ծաղկած է աւազակութիւնը (եթէ այդպէս լինէր, քրդերը, երևի աւազակները, շատ պէտք սիրէին հայ պաշտօնեաներին), իսկ այժմ դուրս է գալիս, որ եթէ քրդերը չեն համակրում ռուսներին, պատճառը դարձեալ հայ չինովնիկներն են: Ծիծաղելի կը լինէր այսպիսի անհեթեթութիւնները ջրել [illegible] և բանակռիւ վարել հակառակը ապացուցանելու համար: Ամենալաւ միջոցն այն է, որ գործադրել են մի քանի ռուս օրգանները—թւերով ցոյց տալ թէ հայ չինովնիկները շատ չնչին տեղ են կազմում վարչութեան մէջ: Թէև անհերքելի թւերն էլ այսպիսի անհամ մեղադրանքների առաջը չեն կարողանում առնել, բայց մենք հեղինակի հետ կը խօսենք պաշտօնական տեղեկութիւնների լեզուով և դրա համար կը դիմենք „Кавказскій календарь"-ին: Վերցնենք Թիւրքիային սահմանակից և Քրդիստանի հարևան մեր գաւառները և տեսնենք քանի հայ պաշտօնեաներ կան ադմինիստրացիայի մէջ: Կարսի ամբողջ շրջանում կայ 1 հատ հայ գաւառապետ և 2 հատ պրիստաւ. ուր հայերը ծառայում են դիւանատներում իբրև քարտուղարներ, գործավարներ, հաշուապահներ և թարգմաններ: Պաշտօնեաների ընդհանուր թիւն է 56: Սուրմալուի գաւառում չը կայ ոչ մի հայ պրիստաւ. անգամ կան ուրիշ պաշտօնների մէջ (դիւանատներում) միայն 2 հայ: Երևանի գաւառում կայ մի հատ հայ պրիստաւ. գաւառական վարչութեան մէջ ծառայում են երեք հայեր: Նախիջևանի գաւառում չը կայ և ոչ մի հատ հայ պրիստաւ: Զանգեզուրի գաւառում կան երկու հայ պրիստաւներ. վարչական հաստատութիւնների մէջ ծառայում են 6 հայեր: Ո՛ւր մնաց հայ պաշտօնեաների „նշանաւոր" բանակութիւնը: Գուցէ շատ կան հասարակ գրագիրներ, բայց դրանք ի՞նչ նշանակութիւն ունեն: Յամենայն դէպս հայ պաշտօնեաների մի առասպելական թիւ ստեղծել և նրա վրա բարդել մեղադրանքներ—նշանակում է ձեր զրպարտութիւններ անել: Մենք ցաւում ենք որ պ. գնդապետը այսպիսի մի աշխատութեան մէջ չէ աշխատել մնալ անկողմնապահ, չէ բաւականացել փաստեր տալով և մտցրել է անելութեամբ շաղախված միակողմանի դատողութիւններ, որոնք առաջ են բերում բազմաթիւ հակառակութիւններ և համոզելու կարողութիւնից միանգամայն զուրկ են:

ափ հող անգամ չի խլի Թիւրքիայից։ Դրանից յետոյ եւրոպական ոչ մի պետութիւն չէր համարձակվի գնալ Անգլիայի դէմ, եթէ չէր ուզի արատաւորել իր անունը։ Այս ամենալաւ և ապահով միջոցը։ Դրանից յետոյ Անգլիան կարող էր պաշարել նոյն իսկ ոչ թէ Կ. Պոլիսը, այլ մի ուրիշ տեղ ծովափների վրա, նոյն իսկ մի այնպիսի տեղ, ուր ոչ մի պետութիւն շահ չունի։ Դրանով Եւրոպայի վախկոտը կընկճվէր։

Կանոնիկոս Մակ-Կոլմ պատկանում է այն սակաւաթիւ անգլիացիների կարգին, որոնք արտաքին քաղաքականութեան մէջ չեն որոնում միմիայն սեփական շահեր, այլ աշխատում են մտցնել ճշմարտութեան, իրաւունքի և մարդասիրութեան սկզբունքները։ Այնպիսի երևելի գործիչներ, ինչպէս Գլադստոն, Ջոն-Բրայտ, և նրանց նմանները միշտ քարոզում են, որ պէտք է թողնել նոր գրաւումների անյագ տենչը, որ պէտք է անշահասէր քաղաքականութեան օրինակներով հիացնել աշխարհը։ Մի և նոյնը կրկնում է և Մակ-Կոլմ։ Նա վերին աստիճանի համոզիչ փաստերով ապացուցանում է, որ Անգլիան բոլորովին իզուր է յետ կանգնում, ասելով թէ իր միջամտութիւնը ընդհանուր պատերազմ կառաջացնէ։ Ո՛չ, նա համարձակ կարող էր գործել, եթէ միանգամից դէն դնէր շահասէր քաղաքականութիւնը։

Ինչպէս յայտնի է, Կ. Պօլսի 1896 թ-ի մեծ կոտորածից յետոյ Գլադստոն մի ճառ արտասանեց Լիվըրպուլում և այն միտքը յայտնեց, որ Անգլիան պիտի ազատվի ընդհանուր աշխարհի վրա ընկնող ամօթից, դուրս գալով պետութիւնների կօնցերտից և կտրելով իր յարաբերութիւնները այն կառավարութեան հետ, որ ընդունակ է այդքան սոսկալի ոճիրներ գործ դնել։ Նա առաջարկում էր մենակ գործել, յետ կանչել բրիտանական դեսպանին Կ. Պոլսից և ճանապարհ դնել թիւրքաց դեսպանին Լոնդոնից։— Մակ-Կոլմ, իբրև կողմնակից այդպիսի գործողութիւնների, երկար կանգ է առնում «մեծ ծերունու» ճառի վրա, բացատրում է թէ որքան նպատակայարմար և պատւաբեր կը լինէր այդպիսի քաղաքականութիւնը, և ապա ջրում է Գլադստոնի հակառակորդների կարծիքները։

Տեսնենք նախ «մեծ ծերունուն»։

Հեղինակը նրա հետ տեսակցութիւն է ունեցել Լիվըրպուլի միտինգից առաջ։ Հռչակաւոր մարդասէրը, որ յանձն էր առել նորից բարձրացնել իր հզօր ձայնը տառապող մարդկութեան օգտին, ենթադրում էր թէ Անգլիայում սկսած մի խելացի ագիտացիայով կարելի է համոզել օտար ազգերը, որ բրիտանական ազգը մի հատ անկեղծ ցանկութիւն ունի—վերջ դնել այն սարսափներին, որոնք երկու տարի շարունակվում են Թիւրքիայի ասիական նահանգներում։ Ուստի, երբ կանգնեց բազմամարդ միտինգի առաջ, նրա առաջին գործն էր յայտարարել, որ այս ազգային գործը չը պիտի համարվի ոչ որ և է կուսակցութեան սեփականութիւն, ոչ էլ ճնշում կառավարութեան վրա։ Անգլիան միայն իր կարծիքն էր յայտնում, բայց դրանով չէր սահմանափակում լորդ Սօլսբիւրիի, իբրև առաջին մինիստրի, գործունէութիւնը։ Ոչ, զգալով, որ նորին մեծութեան թագուհու մինիստրները շատ լաւ են հասկանում, թէ ինչ պէտք է անել, անգլիական ազգը ուզում է հրապարակով յայտնել, որ ինքը պատրաստ է գնալ մինիստրութեան ետևից, ինչ գործողութիւններ էլ սկսելու լինի կառավարութիւնը։ Այդ վճիռը միտինգը ընդունեց միաձայն։ Այնուհետև Գլադստոն պարզեց իր ծրագիրը։ Նա ասեց, որ Անգլիան միակ գործելու ազատութիւն ունի, հիմնվելով Բերլինի և Կիպրոսի դաշնագրութիւնների վրա։ Գալով այն հարցին, թէ Անգլիայի առանձին միջամտութիւնը ընդհանուր դիմադրութիւն կառաջացնի, հռչակաւոր պետական գործիչը այդ միտքը համարում էր անհեթեթ։ Նա մի բոպէ անգամ չէ հաւատում այդ բանին։ «Մի բոպէ անգամ ես թոյլ չեմ տալիս կարծել, թէ գոյութիւն ունի այդպիսի մի ուրուական, որով ուզում են մեզ վախեցնել, եթէ մեր ջերը պատահաբար դըտնվում են թուլութեան մի առանձին դրութեան մէջ. եւրոպական պատերազմ անշահասէր, արդար միջոցների դէմ, որոնք ձեռք են առնվում վերջ տալու համար անօրինակ չարիքով կատարվող գազանային սոսկալի կոտորածին։ Ես չեմ հաւատում, որ Եւրոպան կամ Եւրոպայի որ և է մասը կը սկսի կռուել այդ կոտորածի շարունակութիւնը ապահովելու համար»։ Բայց եթէ տեղի ունենար նոյն իսկ այդ անհաւատալի կռիւը, անգլիական ազգը կարող էր ասել. «Թող ձեզ վրա, կռիւ սկսողներիդ վրա, ընկնի այդ նողկալի և սոսկալի գործողութիւնների պատասխանատուութիւնը, իսկ մենք լուանում ենք մեր ձեռքերը, մենք չենք ուզում ազգերի ընտանիքի մէջ թագաւոր ճանաչել մի կառավարչին, որ այդպիսի հրէշաւոր գործերի պատասխանատու գործակալն է»։ Գլադստոն առաջարկում էր կտրել դիպլօմատիական յարաբերութիւնները Թիւրքիայի հետ։

Այժմ լսենք լորդ Բօզբէրիին, որ խօսեց Գլադստոնի դէմ։

(Կը շարունակվի)

ԹՌՈՒՑԻԿ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՐԱԳԱԾԻ ԳԱԳԱԹԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

(Նամակ Ալէքսանդրօպոլից)

—

Օգոստոսի 4-ին

Օգոստոսի 1-ին Ալէքսանդրօպոլից ճանապարհ ընկաւ, Արագածը բարձրանալու նպատակով, մի էկսպէդիցիա, որը կազմված էր կայսերական աշխարհագրական ընկերութեան անդամ գէօլօգ պ. Նիկոլայոս Կարակաշի նախաձեռնութեամբ։ Պ. Կարակաշ Գաբրիէլ Պատկանեանի թոռն է և Ռաֆայէլ Պատկանեանի քրոջ որդին։ Էկսպէդիցիայի անդամներն էին եղբայրներ Գրիգոր, Նազարէթ և Միքայէլ Տիգրանեաններ, ինժեներներ Է. Բաբայեանց, Գ. Շահբուդաղեանց և Ա. Տրեսկինսկիյ և ուսանողներ Ս. Մարկոսեանց, Վ. Իվաշով, Վ. Մայենդորֆ. Լ. Շահբուդաղեանց, Պօպլէլ, Կնիպէր, Լեվշին, Կօսակօվսկիյ ու Ռուդնիցկիյ։ Արխվալի գիւղում էկսպէդիցիան թողեց կառքերը և ձիաներ հեծնելով ու առանձին 5 ձիու վրա բեռը բարձելով, այլ և 17 գիւղացի հայեր իր հետ վերցնելով, ուղևորվեց դէպի սարը։ Հասնելով Զօրանքարա թուրքերի քոչատեղերից մէկին, մի աղբիւրի մօտ երեկոյեան ժամը 7-ին, էկսպէդիցիան տեղաւորվեց գիշերելու՝ իր հետ բերած վրաններում։ Զօրանքարեցիներ ցոյց տուեցին հիւրասիրութիւն, առաջարկելով խալիներ, կաթ, մածուն, վառելիք ու գառ և ի հարկէ լիովին վարձատրվեցան էկսպէդիցիայի կողմից։ Գիշերը մեղմ և պարզ էր, Արագածը միանգամայն մաքուր։ Վարձելով երկու ուղտ ձիաների բեռը թեթևացնելու նպատակով, օգոստոսի 2-ին առաւօտը կանուխ խումբը, բաղկացած 41 մարդուց (ի միջի այլոց նահանգապետ կոմս Տիգէնհաուզէնի կարգադրութեամբ տրված երկու չափար) հանդարտ ընթացքով ուղևորվեց դէպի Արագածի Ալէքսանդրօպոլից երևացող երկու գագաթներից աջ գագաթը։ Մանթաշի ձորի մօտ որոշվեց, որ ձիերը և ուղտերը այլ ևս ծառայութիւն անել չեն կարող։ Թողնելով այստեղ բեռի այն մասերը, որոնք հարկաւոր չէին սարի վրա, ուտելիքի մեծ մասը, վերարկուներ և այլն, մնացածը էկսպէդիցիայի անդամները բաժանեցին իրանց և 16 գիւղացիների մէջ, համաձայն իւրաքանչիւրի կարողութեան։

Ժամը 9-ից սկսվեց իսկական Արագած սարի վրա բարձրանալը, որը կատարվեց ոտքով. տեղ-տեղ կանգ առնելով բոյսեր, քարեր հաւաքելու համար, սարը զանազան տեղերից լուսանկարելու, ջերմաչափական և ծանրաչափական քննութիւններ անելու ու հանգստանալու համար, էկսպէդիցիան ուրախ տրամադրութեամբ բարձրանում և բարձրանում էր։ Պ. Կարակաշ շարունակ մանրամասն գիտնական տեղեկութիւններ էր հաղորդում էկսպէդիցիայի անդամներին Արագածի կազմուածքի, նրա անցեալ հրաբըղխային գործունէութեան մասին, սարի զանազան կողմերում գտնված սառնամանիքների (ледникъ) դրութեան, բնաւորութեան և կազմակերպութեան մասին։ Ժամը երեքին էկսպեդիցիան հասաւ գագաթը և այդ հսկայի վրա օդը թնդացրեց ուրախալի աղաղակով։ Այստեղ գտնվեց մի բլրակ, որը քարերից կանգնեցրել էր 1895 թ. Ա. Պաստուխով և մէջը թողել ջերմաչափ (минимальный) ու գիր։ Էկսպէդիցիայի անդամները այդ ջերմաչափը և գիրը նորից տեղը ամրացնելուց յետոյ իրանց կողմից ևս թողեցին մի նամակ իրանց նկատողութիւններով, բարօմէտրական և ջերմաչափական արձանագրութիւններ արվեցան, քարեր և բոյսեր հաւաքվեցան, սակայն լուսանկարներ հանելու հնար չեղաւ ամպերի պատճառով։ Մութ ամպերը այնպիսի արագութեամբ պատել էին ամբողջ երկինքը, որ կարծես՝ դիտմամբ կամեցել էին ծածկել այն հրաշալի տեսարանը, որը պիտի բացվէր դէպի Արարատը, Սևանի լիճը և հեռաւոր հորիզոնը։

Սարից իջնելը կատարվեց նոյն աջողութեամբ և, չը նայելով երկու ժամ տեւող անձրևին, բոլոր ճանապարհորդները կատարեալ կարգ ու կանոն պահելով անվնաս վերադարձան ներքևը թողած վրանները։ Ինչ գիտնական գիւտեր և դիտողութիւններ արվեցան՝ իր ժամանակ պ. Կարակաշ կը զեկուցանէ աշխարհագրական ընկերութեան և գուցէ առաջիկայ գէօլօգիական կօնգրէսին։ Առ այժմ մենք այսքանը կասենք, որ այդ զբօսանքը անշուշտ բոլոր մասնակցողների համար մի լուրջ փորձ էր, լի բազմատեսակ տպաւորութիւններով և տեղեկութիւններով, որոնք իրանց ապագայ (ես առաւել ուսանողների համար) գործունէութեան ասպարէզում կարող են պիտանի ծառայութիւն մատուցանել։—Թոյլ տուէք աւելացնել և այն, որ մի քանի ժամից յետոյ Պետերբուրգ ուղևորվելու պատճառով, անկարող եղայ աւելի մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդել այս նամակով։

Գր. Տգր.

ՆԱՄԱԿ ԲԱԹՈՒՄԻՑ

—

Օգոստոսի 6-ին

Ահա երրորդ շաբաթն է, որ համարեա ամեն օր անձրև է գալիս։ Մի այսպիսի ժամանակ Բաթումի բնակիչը որքան էլ անտարբեր լինի դէպի այն անյարմարութիւնները, որոնց նա պատահում է ամեն քայլափոխում՝ այնուամենայնիւ պէտք է ուշադրութիւն դարձնի դրանց վրա։ Դուրս էք գալիս տնից, բայց հազիւ թէ ոտով մի տեղ կարողանաք գնալ. փողոցները մի-մի գետակներ են դարձել։ Անհնարին է առանց «ջուր» դառնալու մի փողոցից միւսը անցնել։ Զարմանալի է. ահագին փողեր են ծախսվում իբր թէ փողոցները ուղղելու համար, բայց նոր շինվածները աւելի անյարմար են քան առաջ էին։ Անցնելով ծովափնեայ այգին, կը տեսնէք ալիքներից ջարդված և ափից դէն շպրտված ինչ որ վրաններ։ Ծովը խաղաղ ժամանակ այդ վրանները մօտեցնում են ափին և դրան Բաթումում կոչում են «լողարան»։ Ով միջոց ունի, վճարում է և լողանում այդ վրանների մօտ, ուր և ծածկվում է հետաքրքիր աչքերից։ Մնացածները, առանց քաշվելու այգու հարիւրաւոր զբօսնողներից, լողանում են վրաններից քիչ բարձր, մի կողմ կանայք, քիչ հեռու—տղամարդիկ։ Մեր քաղաքը մինչև այժմ մի օրինաւոր լողարան չունի։ Մինչդեռ կան բաւական թւով եկւորներ, որոնք հէնց լողանալու համար են Բաթում եկել։ Դըժուար չէ երևակայել, թէ ինչ տպաւորութեան տակ կը վերադառնան դրանք այստեղից։

Գրադարան-ընթերցարանի կարիքը օր օրի վրա աւելանում է։ Շատ անգամ այդ մասին գրվել է, բայց կարծէք ձեռնհաս մարդկանց մաքովը անգամ չէ անցնում իրագործելու այդ բանը։ Միակ գրադարանը,—դա հասարակական ժողովարանինն է։ Բայց, դժբաղդաբար, դրանից ամենքը չեն կարող օգտվել։ Մի լրագիր կարդալու համար մարդ ստիպված է ռէստօրան մտնել, ուր մի կողմ նարդի են թըրխկացնում, միւս կողմ—դօմինօ։ Մի սեղանի վրա գարեջրի շիշերն են դատարկում, մի ուրիշի մօտ խորամանկ «մակլէրները» նոր-նոր «գէշեֆտների» ծրագիրներ կազմում։ Ահա ուր պիտի գնայ նա՝ ով միջոց չունի սեփական լրագիրներ ստանալու։

Ա. Մակարեան

ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Բանանց գիւղ, յուլիսի 31-ին

Գանձակի գաւառի հիւսիս-արևմտեան մասում, Շամքօր գետի աջ ափի երկարութեամբ ձգվում են կուսածածկ Ցիրալօվի կայքերը, որոնց մեծ մասն անտառային է. կան նաև վարելահողեր։ Սրանից 10—20 տարի առաջ այդ անտառները շատ ճոխ էին ու հարուստ։ Շրջակայ Գառնակեր, Բարսում, Նուգզար և Զօվգառ գիւղերի բնակիչները մեծ օգուտ էին ստանում այդ անտառներից, պարապելով այնտեղ ածխագործութեամբ, որը ձմեռվայ ամիսներում ամենագլխաւոր պարապմունքն է մեր գիւղացիների համար։ Տարիների ընթացքում ոչ միայն յիշեալ, այլ և ուրիշ աւելի հեռաւոր գիւղերի բնակիչներից շատերը մշտական պարապմունք են ունեցել Ցիրալօվի անտառներում և այդպիսով փոքր ի շատէ ապահով դրութեան մէջ են եղել։ Շնորհիւ անկանոն տնտեսութեան և վերահսկողութեան կատարեալ բացակայութեան՝ այդ անտառները տարիների ընթացքում ոչնչացան և այժմ նրանցից տխուր յիշողութիւններ են մնում միայն. նախկին վիթխարի ծառերի տեղ ողորմելի թփեր ու «քեօչուլներ» են երևում միայն։ Անտառների այդ անխնայ ոչնչացումը բացատրվում է կալուածատիրոջ կատարեալ անտարբերութեամբ թէ դէպի իր և թէ դէպի տեղական ժողովրդի շահերը։ «Մեզանից յետոյ թող լինի ջրհեղեղ» յայտնի պատմական դարձուածքի իմաստով ղեկավարվելով, իր լայնածաւալ անտառների բարիքներից այսօր նա զրկել է թէ իրան և թէ խեղճուկ գիւղաբնակ ժողովրդին, որը, կորցնելով իր պարապմունքների ամենագլխաւոր ճիւղերից մինը, գնում է այժմս արագ քայլերով դէպի «քեասատութիւնը» ու կատարեալ չքաւորութիւն։ Այդ ողորմելի դրութեան արդէն հասել է Բարսում գիւղը, որի տնտեսական քայքայումն ու աղքատութիւնը իր գագաթնակէտին է հասած այժմ. ամբողջ գիւղն այսօր, շատ աննշան բացառութեամբ, գտնվում է մի քանի յայտնի վաշխառուների լծի տակ, որոնք խեղճ ժողովրդից «արիւն են քամում»։ Միւս գիւղերը, թէև Բարսումից մի քիչ լաւ են, բայց այնքան էլ նախանձելի դրութեան մէջ չեն։ Շատ ցանկալի է, որ օր առաջ մտածեն ու միջոցներ ձեռք առնեն կանոնաւոր տնտեսութեամբ ու խիստ վերահսկողութեամբ փրկել Ցիրալօվի անտառները վերջնական կորստից և հնարաւորութիւն տան նրան կրկին աճել ու զարգանալ։ Դրա օգուտն ակներև է, և կօգտվեն ոչ միայն Ցիրալօվն ու նրա ժառանգները, այլ և շրջակայ բազմաթիւ գիւղաբնակ ժողովուրդը, որի «քեասատութիւնը» օր օրի վրա սաստկանում է ու կամաց-կամաց խեղդում է նրան։

Ս. Տէր-Աւետիքեան

ՆԱՄԱԿ ՊԵՏՐՕՎՍԿԻՑ

—

Յուլիսի 25-ին

Պետրօվսկից 18 վերստ հեռաւորութեան վրա գտնված Թալգին ասված տեղում՝ վաղուց ի վեր կան նաւթի բնական փոքրիկ աղբիւրներ։ Այդպիսի աղբիւրներ, որոնք տալիս են օրական 1—3 պուդ նաւթ, շատ կան Պետրօվսկի շրջակայքում գտնված սարերում։ Ասում են, որ շատ տարիներ առաջ այդ աղբիւրների նաւթը համեմատաբար աւելի առատ է եղել և տեղացիները օգտվելիս են եղել թէ իրանց պիտոյքների համար գործ ածելով և թէ վաճառ հանելով։ Նաւթի այդ նշանները գրաւեցին նաւթ արդիւնաբերողների ուշադրութիւնը, և ահա մօտաւորապէս մի տարի է, ինչ որ եռանդուն կերպով փորձեր են անում նաւթի արհեստական աղբիւրներ բանալու։ Առ այժմ գործում են միայն երկու ընկերութիւն. դրանցից առաջինը, որ միայն մի «վիշկա» ունի, շոգեմեքենաներով շատ եռանդուն կերպով առաջ է տանում փորելու աշխատանքները և արդէն հասել է 116 սաժէն խորութեան։ Սրանից մի երկու շաբաթ առաջ այդ «վիշկայում», 113 սաժէն խորութեան վրա, բացվեց նաւթախառն ծծմբաջրի ֆօնտան, որը հորի բերանից մի քառորդ արշին բարձր էր խփում, բայց նաւթը այնքան չընչին տոկոս էր կազմում, որ հազիւ էր նշմարվում ջրի երեսին։ Ֆօնտանի այդ ակունքը փակելով, կրկին շարունակեցին աշխատանքները և մի սաժէն փորելուց յետոյ սկսեց երկրորդ ֆօնտանը դարձեալ ծծմբային ջրի, բայց այս անգամ այլ ևս նաւթ չէր պարունակում իր մէջ։ Միւս ընկերութիւնը, որ մի քանի հորեր միանգամից է սկսել փորել, առաջին ընկերութեան հորից 2—3 վերստ դէպի արևելք, շատ դանդաղ է գործում, որովհետև իր աշխատանքները առաջ է տանում ձեռքի մեքենաներով։ Այդ ընկերութեան փորած հորերի մէջ ամենախորը հազիւ

50 սաժէնի է հասնում, բայց նաւթի նշաններ սրանցում աւելի շատ են նշմարվում։

Նաւթի անունը մեծ իրարանցման մէջ է գցել ամենքին և շատերը արդէն վաղօրօք կապալով են վերցրել նաւթահորեր և սպասում են սկըսված նաւթահորերի հետևանքին։ Որ Պետրօվսկի շրջակայքում նաւթ կայ, այդ անկասկած է, քանի որ կան նաւթի բնական աղբիւրներ,—բայց թէ կաջողվի՞ արհեստական աղբիւրներ և ֆօնտաններ բանալ, այդ ցոյց կը տայ մօտիկ ապագան։

Ա. Մարգարեան

ՆԱՄԱԿ ԱՐՄԱՒԻՐԻՑ

Օգոստոսի 1-ին

Մինչև այսօր Արմաւիրում հոգաբարձական և երէցփոխանական ընտրութիւններն ու եկեղեցիների ելևմուտքի հաշւեհասութիւնը կատարվում էին գիւղական դատարանում գիւղապետի նախագահութեամբ կազմված հասարակական ժողովներում։ Այս ընտրութիւնները մի այնպիսի սուս ու փուս ձևով էին կատարվում, որ մարդ միանգամայն զարմանում էր։ Հայր գործակալի կարծիքով յարմար անձնաւորութիւնը՝ տանուտէրի միջոցով առաջարկվում էր գիւղական ժողովին, իսկ ժողովն իր հաւանութիւնն էր տալիս։ Դէպք չէ եղել, որ առաջարկված անձնաւորութիւնը մերժվէր. թէ ինչու, այդ արդէն յայտնի է։ Սակայն այժմ, մեր թեմի առաջնորդի կարգադրութեամբ, վերոյիշեալ հարցերը պէտք է ծխական ժողովներում լուծվեն։ Անցեալ օրը ս. Գէորգ եկեղեցու ծխականները մատաղ ունէին նոյն եկեղեցու բագում։ Մատաղից յետոյ հայր գործակալը ցանկանում էր նոյն եկեղեցու հաշիւը ներկայացնել ծխականներին։ Դեռ հաշւի ընթերցումը չը վերջացած, քահանաներից մէկը բողոքելով առաջնորդի նոր կարգադրութեան դէմ՝ պահանջում է, որ հաշւետուութիւնը, ըստ նախկին սովորութեան, կատարվի գիւղական դատարանում, և որպէս զի կարողանայ աղմուկ բարձրացնել և ժողովը խանգարել՝ միամիտ արմաւիրցիներին հաւատացնում է, թէ այսպիսի ժողովներ ունենալով առիթ կը տանք շուտով Արմաւիրը քաղաք դարձնելուն։ Արմաւիրցիները, որ հոգով սրտով դէմ են Արմաւիրի քաղաք դառնալուն, միանում են քահանային. ժողովում մի աննկարագրելի աղմուկ է բարձրանում և ժողովը գործը չը լրացրած, փակվում է։ Գործակալը եղելութեան մասին արձանագրութիւն է կազմում, որին մի քանի անձնաւորութիւններ ստորագրվելով՝ ուղարկում են թեմական առաջնորդին։ Մենք սրանով ամենևին չենք զարմանում՝ որ այդ եկեղեցական պաշտօնեան խնդիրներ է լարում սրա նրա դէմ, միամիտ ժողովրդի միտքը պղտորում է կամ ոչ մի իշխանութիւն չէ ճանաչում, որովհետև այդ նրա արհեստն է։ Այս դէպքը համեմատելով նրա կատարած միւս սխրագործութիւնների հետ, շատ չնչին բան է։ Մենք զարմանում ենք միայն, թէ ինչու այդ հոգևորականը, որի համար ոչ մի սրբութիւն չը կայ և որն իր անուղղելի բնաւորութեամբ յայտնի է ամբողջ հիւսիսային Կովկասին և իր կատարած անթիւ զեղծումներով մեր հոգևոր բարձր իշխանութեան, անպատիժ է մնում մինչև այսօր։ Նա այնքան առաջ է գնացել իր ըմբոստութեան մէջ, որ այժմ նրան զգացնել հոգևոր իշխանութեան գոյութիւնը այնքան հեշտ գործերից էլ չէ։ Հաւատում ենք նաև, թէ մի օր հերթը կը հասնի այդ անձնաւորութեան, սակայն երբ, այդ մեզ՝ արմաւիրցիներիս մեծ մտատանջութեան մէջ է գցել։ Սրանով մեր թեմի սրբազան առաջնորդի ամենալուրջ ուշադրութիւնն ենք հրաւիրում։ Որքան շուտ, այնքան լաւ։

Գ—շ

ՆԱՄԱԿ ՂԱԶԱԽԻ ԳԱՒԱՌԻՑ

Յուլիսի 20-ին

Ղազախի Բարանա գիւղից մօտաւորապէս հինգ վերստ հեռաւորութեան վրա դէպի հարաւ արևմուտք գտնվում է «Միսխանայ» անունով սարահարթը, որը այդ գաւառում յայտնի է իր պտղալից, խիտ և գարնոր անտառով։ Մօտակայ բոլոր գիւղացիները կտրում էին այդ անտառի փայտը շինութեան և վառելու համար։ Միսխանան երկար տարիներ չէր յատկացված մօտակայ գիւղերից ոչ մէկին որպէս սեփականութիւն. միայն մի մասին տիրապետում են Բարանայի գիւղացիները, ուր ձմեռը պահում են տաւար և ոչխար։ Մի քանի տարի առաջ կառավարութեան կողմից նշանակվեցին հողաչափներ՝ որոշելու իւրաքանչիւր գիւղին պատկանեալ հողի սահմանը և վերջ դնելու այն անընդհատ վէճերին, որ ծագում էին հարևան գիւղացիների մէջ հողային հարցի առիթով։ Բարանա գիւղը եկել էր հողաչափ Օսման-բէկ Մուֆթիզադէ իր օգնականի և թարգմանի հետ. սահմանագիծը կազմելու ժամանակ Միսխանայ անտառով հողաբաժինը՝ Յովհաննէս քահանայ Տէր-Խաչատրեանցի փաստական ապացոյցների և եռանդուն աշխատութեան շնորհով, ընկաւ Բարանա գիւղի սահմանագծի մէջ։ Այդ օրվանից Բարանայի գիւղացիները սկսեցին այլ ևս թոյլ չը տալ հարևան թուրք և հայ գիւղացիներին Միսխանայում փայտ կտրելու, կամ անասուն պահելու։ Այդ պատճառով յաճախակի ընդհարումներ էին պատահում «Այրում» կոչված թուրքերի և հայ գիւղացիների մէջ։ Այսպիսի թշնամութիւններին վերջ դնելու համար, գարնան սկզբին Բարանայի գիւղացիները ընտրում են գիւղի մէջ յայտնի հրացանաձիգ և քաջ երիտասարդ Սահակ Ամիրխանեանցին, «Միսխանայ» հողաբաժինը պահպանելու թուրքերի յափշտակութիւնից։ Յուլիսի 19-ին Բարանայի բնակիչ հարուստ Բէգլար Ամիրաղեանց, առանց գիւղացիների համաձայնութեան, հրամայում է իր ծառաներին արածացնել և հնձել Միսխանայի խոտը։ Այդ մասին պահապան Սահակ Ամիրխանեանց յայտնում է գիւղացիներին։ Գիւղի տանուտէրը, դատաւորները և հասարակութեան կողմից քանի մարդ գնում են Ամիրաղեանցի ծառաներին հեռացնելու, սակայն սրանք դիմադրում են, և ծագում է երկու կողմերի մէջ մեծ կռիւ սկզբում փայտի հարուածներով, իսկ յետոյ հրացաններով։ Վիրաւորված են գիւղի տանուտէրը, դատաւորներից մէկը և եօթն մարդ. վիրաւորվածներից երկուսը անյոյս վիճակի մէջ են. յաղթող կողմը առաջարկել է գիւղացիներին չը յայտնել այդ մասին մերձակայ գաւառական իշխանութեանը, սպառնալով չարունակել կռիւը, և առաջարկում է, որպէս հաշտութեան պայման, հարիւր րուբլի. գիւղացիները ստիպված են եղել այդ առաջարկութեան համաձայնվելու։

Տ. Տ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Վաղարշապատ, օգոստոսի 4-ին

Կարդացի «Մշակի» 88-րդ համարում վանական բժիշկ Տէր-Խաչատրեանի նամակը, որով նա, քաջութիւն չունենալով լրագրի մէջ պաշտպանել իր սխալ քայլերը, կամենում է դիմել դատարան և այդ պատճառով ուզում է իմանալ իմ անունը։ Ուստի, թողնելով իմ ձեռքի փաստերը դատարանին ներկայացնելու, սրանով հրապարակով յայտնում եմ, որ յիշեալ լրատուն ես եմ, և պ. բժիշկը կարող է դատ բանալ ինձ դէմ։

Աւետիս Օհանջանեանց

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Լօրէնս (Ամերիկա), յուլիսի 26-ին

Վաղուց ի վեր մեր ուշադրութեան առարկայ եղած էր Ամերիկայի ծոցն գտնուող և խումբ խումբ Ամերիկա գաղթող հայ երիտասարդութիւնն,—թէ ինչպէս կրնանք օգնել անոնց բարոյապէս և մտաւորապէս, զանոնք ծանօթացնել եւրօպական սովորութեանց և քաղաքավարութեանց հետ և այսպիսով ընել զանոնք՝ ազնիւ քաղաքացիներ քաղաքակրթեալ աշխարհի ու արժանաւոր որդիք Հայաստանի։

Պարտ ենք խոստովանել, թէ մեր հայ գաղթականութիւնը լուսաւորեալ դասակարգին չի պատկանիր. անոնք բոլորովին անծանօթ լինելով երկրին սովորութեանց, լեզուին և ժողովրդին, կը մնան ամենաստորին դասակարգին հետ, և հետևաբար կուսանին զիրենք ստորացնող սովորութիւնները։ Ուստի պատասխանատուութիւնը կը ծանրանայ հայ գիտակից երիտասարդութեան վրայ՝ խորհելու անոնց բարձրացման միջոցներու մասին։

Այս պատճառաւ 8 սերտ ընկերներ գումարուեցանք և անձնուէր աշխատութեամբ կազմակերպեցինք «Հայ երիտասարդաց միութիւն» մը, նպատակ ունենալով հայ երիտասարդութեան բարոյական բարձրացումը և մտաւորական զարգացումը և այս՝ գլխաւորապէս ուսման միջոցներով։ Գիտէք, թէ Ամերիկայի քաղաքային կեանքը կը կուրացնէ մեր տգէտ երիտասարդութիւնը և կործանման կը մատնէ զանոնք, եթէ անմիջական օգնութիւն չի հասնի։

Ուստի կը խնդրեմք, որ ձեր բարի և ազգօգուտ թերթովն քաջալերէք մեր ձեռնարկութիւնն։ Յուսալով որ «Մշակ» մի մեծ փայլ և օգուտ պիտի շնորհէ մեր «Հայ երիտասարդաց միութեան», որով մնամք ազգիս երիտասարդաց բարելաւութեանը ցանկացողք

Ատենապետ՝ Տիգրան Մինասեան
Ատենադպիր՝ Յակոբ Նազարէթեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Օգոստոսի 5-ին

Խնդրում եմ «Մշակ» լրագրում տեղ տալ իմ հետևեալ նամակին։

Ներդաշնակված պատարագի երգեցողութեան ճաշակը ժողովրդի մէջ մտնելով՝ զանազան տեղերից եկեղեցիների երէցփոխաններ դիմում են ինձ, խնդրելով ցոյց տալ իմ աշակերտներից յարմար անձինք, որ խմբապետութիւն անեն եկեղեցիներում։ Որովհետև քառաձայն և եռաձայն խումբ ղեկավարելու համար և առանձին մասնագիտական ուսում և վարժութիւն է պահանջվում, որոնք չեն անցնվում Ներսիսեան դպրոցի ծրագրով՝ ուստի ես չեմ կարողանում բաւարարութիւն տալ յիշեալ խնդիրներին։ Բայց մի և նոյն ժամանակ զգալով հետզհետէ աճող պէտքը բանիմաց խմբապետների՝ ինքս մտադիր եմ առաջիկայ սեպտեմբերից մասնաւոր պարապմունք սահմանել՝ այսպիսի խմբապետներ պատրաստելու համար։ Ուստի սրանով առաջարկում եմ պ. պ. երէցփոխաններին, որոնք ցանկանում են իրանց եկեղեցիներում կանոնաւոր խումբ ունենալ՝ ընտրել յարմարաւոր մարդիկ, եւրօպական հայկական ձայնագրութեան ծանօթ և բաւարար ձայնով, և ուղարկել ինձ մօտ խմբապետութեան պատրաստվելու։ Ինձ հետ բանակցել ցանկացողները կարող են ինձ դիմել հետևեալ հասցէով. Թիֆլիս՝ Ներսիսեան հոգևոր դպրոց։

Մ. Եկմալեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» այս համարը բաղկացած է 6 երեսից։

—

Մինչդեռ Թիւրքաց Հայաստանը սովամահ է լինում, ժողովուրդը խմբերով գաղթում է և գտնվում է նոր կոտորածների երկիւղի տակ, կ. Պօլսում Նուրեան էֆէնդին և նախկին պատրիարք Աշըգեան չարունակում են իրանց եռանդուն գործունէութիւնը... Ձեռնարկելով թղթի վրա կենդանի մնացած ազգային սահմանադրութեան վերաքննութեան, կ. Պօլսի «Ճարիդէյի Շարգիէ» լրագիրը յայտնում է, որ Նուրեան էֆէնդին և Աշըգեան ներկայացրել են իրանց ընդարձակ տեղեկագրերը ազգային սահմանադրութեան վերաքննութեան մասին, բայց որովհետև այդ զեկուցագրերը բաւական անորոշ և մութ ոճով են գրված, ուստի Օրմանեան պատրիարք վերադարձրել է, խնդրելով Նուրեանին և Աշըգեանին աւելի բացայայտ կերպով լուսաբանել իրանց միտքը։

—

Օգոստոսի 3-ին, Մօսկվայում տեղի ունեցաւ յայտնի ռուս վիրաբոյժ Նիկօլայ Պիրօգօվի մահարձանի բացումը։ Դեռ 1891 թւին ռուս բժիշկների ընկերութիւնը խնդրեց կառավարութիւնից՝ թոյլատրել հանգանակութիւն բանալ Ռուսաստանի մէջ Պիրօգօվին արձան կանգնեցնելու համար։ Բարձրագոյն թոյլտուութիւնից յետոյ մի հանգանակիչ մասնաժողով ընտրվեց յայտնի գիտնականներից, որը և մինչև 1895 թիւը հաւաքեց Ռուսաստանի բժիշկների մէջ 13,462 րուբլի փող։ Արձանի մի երեսին քանդակված են հետևեալ խօսքերը, որ Պիրօգօվն ինքն արտասանեց, երբ Մօսկվա քաղաքը ներկայացրեց նրան պատուաւոր քաղաքացու վկայականը. «Արդեօք բարոյապէս աւելի վեհ բան կայ քան այն, երբ հայրենիքը տալիս է պատուաւոր քաղաքացու կոչումը իր զաւակներից մէկին և այն էլ ոչ թէ պատերազմի դաշտում ցոյց տըւած փառաւոր յաղթութիւնների, ոչ թէ այդ հայրենիքին մատուցած նիւթական ծառայութիւնների համար, այլ լուսաւորութեան, գիտութեան և քաղաքացիականութեան ասպարէզում ցոյց տուած աշխատաւոր գործունէութեան համար»։ Արձանը պատրաստված է ակադեմիկոս Շէրվուդի ծրագրով։

—

Կովկասեան կառավարչապետը կարգադրել է, ինչպէս լսել են տեղական լրագիրները, միանուագ 500 րուբլի նպաստ տալ Ղազախի ըսպանված պրիստաւ Աբաշիձէի անօգնական ընտանիքին։ Մեր կարծիքով, բացի այդ միանուագ նպաստից՝ անհրաժեշտ է ապահովել զոհված պաշտօնեայի ընտանիքի վիճակը, ինչպէս այդ խոստացել է և Գանձակի նոր նահանգապետը՝ գեներալ Կիրէևը։

—

Լսում ենք, որ Շամախու թեմի այժմեան առաջնորդը աշխատում է, որ թեմական դպրոցը եթէ բացվելու լինի, բացվի Շամախի քաղաքում, և ոչ թէ Բագուի մէջ։

—

Մեզ հաղորդում են, որ մինչև այժմ, չը նայած Երևանի թեմական դպրոցի հոգաբարձութեան վաղուցվայ յայտարարութեան, դեռ ոչ ոք ցանկութիւն չէ յայտնել ընդունելու դպրոցի տեսչի պաշտօնը։ Ահա թէ որքան անգրաւիչ դարձրեց մեր կամայական հոգևորականութիւնը թեմական դպրոցներում ծառայելը՝ հայոց ինտելիգենցիայի համար։

—

Օգոստոսի 3-ին Մօսկվայում մեծ հանդէսով տեղի ունեցաւ յայտնի ռուս գիտնական, ակադեմիկոս Բուսլաևի թաղումը։ Բուսլաէվ մեծ ծառայութիւններ է մատուցել ռուսաց լեզուին, բանասիրութեան և ժողովրդական գրականութեան իր բազմաթիւ գիտնական աշխատութիւններով։

—

Այսօր «Մշակի» յայտարարութիւնների բաժնում տպագրում ենք Երեմիա արքեպիսկոպոսի ձեռքով յօգուտ Հռիփսիմէի վանքի վերաշինութեան հանգանակած փողերի հաշիւը, որի մասին սրբազան վանահայրը յիշատակել էր «Մշակի» անցեալ համարում տպագրած նամակի մէջ։

—

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՑ մեզ գրում են. «Ցորենի բերքի պակաս լինելու պատճառով՝ գինը օր օրի վրա աւելանում է. մի խալվարը (33 պուդ), որ առաջ արժէր 15—17 րուբլի, այժմ ծախվում է 22—25 րուբլի։ Ասում են, կարող է բարձրանալ մինչև 30—35 րուբլի, թէև սարերի բերքը բաւարար է համարվում։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԲՕԼԳԱՐԻԱՅԻՑ

Սիլիստրիա, յուլիսի 23-ին

Անցեալ 1896 թ. աշնան, կոստանդնուպօլսէն ի Բօլգարիա գաղթեցին՝ գլխաւորաբար Վառնայի ճամբով, մօտ 15 հազար հայեր, որք ապաստան գտան մեր հիւրընկալ երկրին մէջ և արտասահմանեան օտարազգի բարերարներէն, մասամբ մը տեղային կառավարութենէն սնուցանուեցան ամբողջ վեց ամիսներ։ Նպաստներու բաժանման կեդրոնաքաղաքն եղաւ Վառնա, ուրկէ զանազան հայաբնակ բօլգարական քաղաքաց նպաստամատոյց յանձնախմբոց առաքուեցան հարիւրաւոր անգլիական ոսկիներ։ Ամենէն բազմաթիւ գաղթականք կային՝ Վառնա, Շումլա, Ռուսջուկ, Ֆիլիպէ քաղաքաց մէջ. մընացեալ քաղաքաց մէջ ապաստանեալ գաղթականք ոչ այնքան էին և, հետևաբար, թշուառութիւնն ալ ոչ այնքան մեծ էր։ Սոյն քաղաքաց մէջ բնակեալ գաղթականք մեծ մասամբ ցրուած են այժմ և իրենց որքանութիւնն առ այժմ անստոյգ է. իսկ միւս քաղաքաց գաղթականք չը ցրուած են զգալի կերպով և կը գտնուին յետին թշուառութեան մէջ։ Որդեկորոյս ծնողներ և փոխադարձաբար, թշուառութեան ամէնին փակած, առ յաւէտ կը կանչեն. «ո՞ւր են որդիք իմ, ո՞ւր են ծնողք իմ. ո՜հ, ո՞վ ինձ հոգացող և խնայող. ո՞վ ինձ տուող հաց. միայն հաց...»։ Այս յոյժ ծանր վիճակն այժմ կը տիրէ շատ մը քաղաքաց և մանաւանդ Վառնայի մէջ, ուր թէ-

պէտ և եկան չարունակաբար հաստատուել առ-ժամապէս օտարազգի բարերարք: Ժամանակէ մը ի վեր բացուած է անդ վարժարան մը, ընդ հովանեաւ գերման բարերարաց և առաջնորդու-թեամբ պ. Ամիրխանեանցի, հայազգի քարոզիչ-ուսուցիչ: Վերջերս հասած է նաև գերմանացի Dr. Lepsius (դօկտոր Լէպսիուս), որ խոստա-ցած է նիւթապէս նպաստել չքաւոր գաղթակա-նաց: Եւ, կրկին ի նպաստ թշուառաց, դարձեալ հասած է անդ 100 անգլիական ոսկի նպաստ, որ ժամանակէ մը ի վեր դադրած էր բարերա-րաց կողմանէ: Եթէ յարատեէ անորոշութեան այժմեան վիճակն և գաղթականք չը կարենան առկաւին վերադառնալ ի հայրենիս, առաջիկայ ձմրան թշուառութիւնն աննկարագրելի կը թուի լինել: Միւս կողմանէ ունեոր դասակարգն գաղթելով մեր երկիր՝ վերստին ձեռնարկած է վաճառականական զբաղման և առյաւէտ հրաժա-րած է վերադառնալ անդ, ուր ոչինչ կայ և պի-տի լինի, եթէ այսպէս մնայ չարունակաբար: Հետևաբար, հաստատուող գաղթականք ընտրած են վաճառականութեան համար՝ Վառնա, Ռուս-չուկ, Ֆիլիպէ քաղաքներն, որք են, բաղդատ-մամբ Բուլգարիոյ այլ քաղաքաց, առաւել վաճա-ռաշահ քաղաքներ:

Պանդուխտ գաղթականք մերթ ընդ մերթ կը ստանան իրենց հայրենիքէն զանազան գրու-թիւններ, երկրին և իրենց մերձաւորաց զանա-զան թշուառ և աղիողորմ վիճակն նկարագրող: Ցանքեր այս տարի բնաւ չեն եղած, և միայն կորեկ մնացած է հնձուելիք. եթէ,—միշտ են-թարկուած լինելով այլ և այլ անակնկալներու,—կորեկն ալ չը լինի այս տարի, 80-ա-կան թուականի սոսկալի սովն կը սպառնայ խեղճ գաղթականաց դժբաղդ հայրենեաց կի-սակենդան բնակչաց...: Տեղատարափ անձրև-ներն կոտրեցին բոլոր ցանքերն փճացու-ցին: Իսկ այն երկրին հունձերն, ուր առատօ-րէն կային ամեն ինչ դարաւոր գրաստային ըն-տրկութեան դառն ոչնչութիւններէ զուրս, ուր մնացին... Խաչեցան՝ չը ծլած, մրկեցան՝ չը ծաղ-կած, չորացան՝ չը բացուած:

Ռումանիոյ հայատեաց և յունատեաց ընթացքն մեծապէս վնասած է թէ մեզ և թէ յունաց, զի Բուլգարիայէ առաւել վաճառաշահ և գործաշատ երկիր մ'էր: Գաղթականք կամ փախստականք, կանոնաւոր անցագրեր ի ձեռին ունենալով, միշտ Թիւրքիայէ կամ Յունաստանէ և կամ նոյն իսկ Բուլգարիայէ ի Ռումանիա մեկնած կամ ան-ցած պահուն, յետ կը դարձուէին տեղային իշխանութեանց կողմանէ և կամ, երբեմն ալ, ամիսներով բանտարկուելով, իրենց բնակա-վայրն կառաքուէին բռնի կերպիւ և կամ պար-զապէս կարտաքսուէին: Ռումանիա չունէր ի պ ա տ ր ա ս տ ի ուրիշ միջոցներ, եթէ միայն այս կերպիւ սիրաշահել զԹիւրքիան և ապացուցանել իւր բարեկամութիւնն:

Նախարարապետ Դ. Ստուրձայի և Ռումանիոյ հայատեաց և յունատեաց ընթացքն այսպէս կը փաստաբանէ «New Iork Herald»-ի Լօնդօնի թղթակից պ. Սիդնէյ Ուիթման. «Մեք բացար-ձակապէս հակառակ և դէմ էինք յունաց, ի նո-րումս իրենց ոչ—կրգուեալ յարձակման մէջ... Նոյնն էր նաև հայոցն, երբ որ, անցեալ տարի, կրաւորական և համակիր դիրք մը պահեցինք մեք Թիւրքիոյ յանդիման. կը խորհէինք, որ մեզ յարմար չէր խառնուել (?) այս խնդրոյ մէջ: Մեք չենք ուզեր քաջալերել (sic) ոչ յոյն յեղափո-խականներն և ոչ հայ յեղափոխականներն: Այս-տար համար, անցեալ տարի, լինելով յիշխա-նութեան, հրամայեցի արգելել մուտքն ի Ռու-մանիա, ցամաքէն կամ ծովէն, ամեն դաւադիր (conspirateur) հայոց:»

Ստորագծելոց պատասխանն իւր մէջն է ար-գէն.—Հրամայել մուտքն արգելել ի Ռումանիա, ցամաքէն կամ ծովէն, ամեն դաւադիր (sic) հա-յոց պիտի չը նշանակէր թէ՝ չը քաջալերել (?) ոչ յոյն յեղափոխականներն և ոչ հայ յեղա-փոխականներն, նկատելով որ՝ բոլոր գաղթող-ներն և հայերն չէին յեղափոխական—դաւա-դիրներ, այլ միայն բաղդն—աւաղ, գնոստ կը փոխէր՝ ի ձեռին օրինաւոր անցագրով՝ մուտք գործել զՌումանիա յայժ կարճատև ժամանակի մը համար:

Ո՞ր դարու մէջ կապրինք: Ո՛ ժ ա մ ա ն ա կ-ն ե ր, ո՛ բ ա ր ք ե ր:

Ակոբի

ՆԱՄԱԿ ԲԱՎԱՐԻԱՅԻՑ

—

Վ ե ր ե ս հ օ ֆ, յուլիսի 28-ին

Ճանապարհորդելով Ռումինիայում, Ունգարիա-յում և Բուլգարիայում՝ առիթներ ունեցայ քիչ թէ շատ ծանօթանալու յիշեալ երեք երկիրների մէջ բնակվող հայերի հայասիրութեան և օտա-րամոլութեան հետ: Նախ և առաջ խօսենք Ռու-մինիայի մասին:

Ռումինիայի հայ ժողովուրդը այնքան պաղած է հայութենէ, որ գրեթէ ամեն տեղ չը գործա-ծելով իր մայրենի լեզուն և խօսելով ռումա-ներէն՝ բոլորովին մոռացած է հայոց լեզուն, և դրա համար շատ հայաբնակ քաղաքներում, ինչ-պէս Եաշում, Գալացում, հայոց դպրոցներ չը կան և հայ մանուկները ռումանական ուսում-նարաններ գնալով՝ որոնց մէջ հայերէն լեզուի հետն էլ չը կայ՝ կատարեալ ռումանացի են դառնում: Գովելի են Ֆօքշանի քաղաքի երկու սեռի ուսումնարանները, որոնց գեղեցիկ շի-նութիւնները միայն կարողացայ տեսնել: Բայց դարձեալ շատ ցաւալի է, որ Ֆօքշանի հայ ժողովուրդն էլ ռումանախօս է: Այս ամենի պատճառը ինչ է արդեօք. ռումանական կա-ռավարութիւնը հայոց լեզուն հալածող չէ. հայերը միշտ կարող են հայոց ուսումնարաններ ունենալ և այնտեղ դաստիարակել ու զարգաց-նել իրանց զաւակներին. կառավարութիւնը պա-հանջում է միայն դասախօսել հայոց ուսումնա-րաններում և ռումաներէն լեզուն: Այս այսպէս լինելով, մենք համարձակ կարող ենք ասել, որ հայը՝ օտարամոլ լինելով՝ պատրաստ է իր մայ-րենի լեզուն մոռացութեան տալ և նոր ձեռք բերած լեզուով պարծենալ ողջաբար և ծիծա-ղելի դառնալ:

Ունգարիայի մէջ հայերը օտարամոլութեան մէջ ևս առաւել առաջ են գնացած, որովհետև ունգարական կառավարութիւնը ամեն օտար լե-զու ամենախիստ կերպով հալածում է: Ասում են, որ կառավարութիւնը բոլոր օտար ազգերից պահանջում է մկրտութեան ժամանակ երեխային տալ ո ւ ն գ ա ր ա կ ա ն անուն... Հասկանալի է, ուրեմն, որ Ունգարիայի հայերը արդէն ոտքով-գլխով կորած են, նմանապէս իբրև օտարամոլ-ներ:

Բուլգարիայում հայը շատ լաւ ընթացքի մէջ է. հին սերունդը թրքախօս է թէև, բայց հայասէր է. իսկ նոր սերունդը, ուսումնարանների շնոր-հիւ, թէ հայասէր է և թէ հայախօս:

Ս. Ք. Սամուէլեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Կ. Պոլսից հաղորդում են, որ ձերբակալու-թիւնները շարունակվում են ոչ միայն եւրոպա-կան, այլ և ասիական Թիւրքիայում: Կալանա-ւորված են մի քանի հայ կաթոլիկներ: Հայաս-տանից նորից ստացվում են յուզիչ լուրեր: Վանի մօտ, լուր կայ, որ սպանված են 200 հայեր: Ժողովուրդը սաստիկ յուզված է մթերքի թանգութեան պատճառով:

—Կ. Պոլսից գրում են «Politische Correspondenz» լրագրին. «Թաշ-Կիշլա զօրանոցում հաս-տատվելու է զինւորական և ծովային դատա-րան, քննելու դեռ անցեալ տարվանից երիտա-սարդ-թիւրքերի հետ միասին մեղադրված զին-ւորական և ծովային դպրոցների աշակերտների գործը: Սկզբում մեղադրվածների թիւը 25 էր, իսկ յետոյ հասաւ 32-ի: Քննութեան ժամանակ, մասամբ մեղադրվածների մատնութեան պատ-ճառով, նոր ձերբակալութիւններ եղան և մե-ղադրվածների թիւը հասաւ 94-ի: Այժմ դրան-ցից 30-ը ազատված են, իբրև անպարտ. մնա-ցած 64 հոգին դատապարտված են մահվան:

—Կանօվասի Դէլ-Կաստիլիօին սպանող անար-խիստ Միկէլօ Անջիօլիլօ իտալացի է. Նրա ընտա-նիքը ապրում է Ֆօջիայում, որտեղ նրա հայրը դերձակ է: Նա ուսում առած երիտասարդ է, 26 տարեկան, յայտնի է իբրև ճարտար հռետոր և կուսակցական գրող: Այժմ ապացոյցներ կան, որ նա գործել է սպանութիւնը ոչ ինքնակամ, այլ անարխիստների վճռով և հրամանով: Սպա-նելով Կաստիլիօյին, անարխիստները կամեցել են լուծել իրանց գլխատված բազմաթիւ ընկե-րակիցների վրէժը:

—Իտալական մամուլը ցաւ է յայտնում, որ Կանօվասի սպանողն էլ իտալացի է, ինչպէս և Կարնօյի սպանողը: «Թէև, ասում են այդ լրա-գիրները, անիշխանականութիւնը հայրենիք չու-նի, բայց ցաւալի է, որ ոչ միայն քրէական, այլ և անիշխանական ոճրագործների ամենաշատ ներկայացուցիչներ տալիս է Իտալիան»:

—Մինչդեռ եւրոպական մամուլը գլուխ է կոտրում լուծելու համար այն հարցը, թէ ինչու իշխան Ֆերդինանդ գնաց Կ. Պոլիս և ներկայացաւ սուլթանին, «Իգդամ» լրագիրը շատ հեշտութեամբ է լուծում այդ հարցը: «Ինչ զարմանալու բան կայ, բացականչում է նա. իշ-խան Ֆերդինանդ, կախված լինելով Թիւրքիա-յից, երբեմն-երբեմն գալիս է Կ. Պոլիս զեկու-ցագրեր ներկայացնելու համար իր վեհապետին իշխանութեան գործերի վիճակի մասին»:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թիւրք կառավարութիւնը, ինչպէս հաղորդում է գերմանական մի լրագիր, աշխատում է ձեռք բերել Լօնդօնի մեծ թերթերից մէկը՝ իր շահե-րը պաշտպանելու համար: Թէ որքան պատուա-սէր կը լինի անգլիական մամուլը այս դէպքում —մենք չը գիտենք: Բայց որ Թիւրքիան հնա-նալի կերպով գիտէ օգտվել վաճառվող մամու-լից—դրա անհերքելի ապացոյցներն են գերմա-նական, աւստրիական և մասամբ ֆրանսիական մամուլի բազմաթիւ օրգանները, որոնք ծառա-յեցին թիւրքաց սուլթանին, պաշտպանեցին անլուր բարբարոսութիւնը և այդպիսով մեծագին օգուտներ առին թիւրքերին: Մեր դարի ամե-նազզուելի արատներից մէկը վաճառվող գրիչն է. նա դառնում է խաւար, ստրկային միջոց-ների պաշտպան: Մի ժամանակ նա Բիսմարկի սրուկն էր, յետոյ զանազան Պանամաների հո-վանաւորը դարձաւ. բայց ով կարող էր երե-ւակայել թէ նա բացարձակ պաշտպան կը հան-դիսանայ և մարդասպանների համար: Որքան փչացած, որքան բարոյապէս ապականված պի-տի լինի այն միտքը, որ, ունենալով ազատու-թիւն, վաճառքի է հանում իր ույժը, և իր ծա-ռայութիւնն է առաջարկում ամեն մէկին, ով կարող է վճարել, լինի դա աշխարհաւէր մի Լանկթամուր, թէ մարդանման մի բարենի...

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՄՈՍԿՎԱ, 6 օգոստոսի: Օգոստոսի 5-ին մանէժում տեղի ունեցաւ բժիշկների միջազգային համագումար ժողովի կոմիտեի առաջին նիստը տնտեսական հարցեր քննելու համար:

ԽՐԻՍՏԻԱՆԻԱ, 6 օգոստոսի: Օգոստոսի 5-ին Համէրֆէստ հասած «Լաֆօնտէն» շոգենաւը տեղեկութիւն բերեց, թէ «Էկսպրէս» շոգենաւը, որի վրա գտնվում է դօկտոր Լէրնէրի էկսպէդի-ցիան, Տրօմզէից եկող «Ինգէբորգ» շոգենաւի միջոցով իմացաւ հետևեալը. «Ալկէն» ձկնորսա-կան նաւի կապիտանը Համէրֆէստից՝ սպանեց մի պօստային աղաւնի, որի վրա գտնվեց մի հեռագիր և նամակ «Աֆտօնբլադէտին». հեռա-գրի մէջ ասված է. «Անդրէյ հիւսիսային լայնու-թեան 82-դ աստիճանը լաւ ուղղութեամբ դէպի հիւսիս: Անդրէ»: Թիւը և ամիսը կարդալ չէր կա-րելի: Կապիտանը չէր կամենում աղաւնին և հեռագիրը տալ և շարունակեց ճանապարհը դէպի հիւսիս: Կապիտանը գիտէր Անդրէի մարշ-րուտը և շատ հետաքրքրված էր: «Էկսպրէս» և նորվէգիական «Կօնգ-Խարալդ» անունով մի ուրիշ շոգենաւ, որ նոյնպէս գտնվում է Սպու-ցեան օվկիանոսում, սպասվում են Համէրֆէս-տում ուրբաթ:

ՀԱՄԷՐՖԷՍՏ, 6 օգոստոսի: Անդրէի աղաւնին տանում էր իր հետ մի կնքված հեռագիր «Աֆ-տօնբլադէտ» լրագրին և մի նամակ աղաւնին գտնող անձին՝ խնդրելով ուղարկել հեռագիրը «Աֆտօնբլադէտին» և, բացի դրանից, հրատարա-կեց հաղորդագրութիւնը: «Էկսպրէս» շոգենաւը իզուր որոնում էր «Ալկէն» շոգենաւը, որը սպասվում է օգոստոսի վերջում Համէրֆէս-տում:

ՊԱՐԻԶ, 6 օգոստոսի: Օգոստոսի 5-ին մինիստր-ները, նախագահի նախագահութեամբ, քննում էին Ֆէլիկս Ֆօրի ճանապարհորդութեան վերա-բերեալ զանազան հարցեր: Նախագահը Պարի-զից ճանապարհ կընկնի օգոստոսի 6-ին, առաւօ-տեան, դէպի Դիւնկիրխէն, որտեղից ժամի մէկին կերթայ դէպի Ռուսաստան, Հանօտօի, ծովալետ Ժերվէի և միւսայի զինւորական ու քաղաքա-ցիական պաշտօնեաների ուղեկցութեամբ: Հանօ-տօի բացակայութեամբ, Մէլին կը կառավարի արտաքին գործերի մինիստրութիւնը:

ՍԻՄԼԱ, 7 օգոստոսի: Աֆրիդի ցեղի մի մասը և օրակզայները ապստամբվեցին: Լուր է պտըտ-տում, որ օրակզայները մեծ ուժով առաջ են շարժվում Կուրամեան անցքով դէպի Տալիա: Եթէ աֆրիդի ցեղի ապստամբութիւնը ընդհա-նուր կը դառնայ, անգլիացիները ստիպված կը լինեն հրաժարվել Լանդի և Կօտալէ դիրքերից:

ՊԱՐԻԶ, 7 օգոստոսի: Օգոստոսի 6-ին Ֆօր ճանապարհ ընկաւ դէպի Դիւնկիրխէն Հանօտօի, Բէնարի և գեներալ Ֆրէդէրիկսի հետ: Բաւական բազմաթիւ հասարակութիւն ճանապարհ դցեց նրան «կեցցէ հանրապետութիւն, կեցցէ Ռու-սաստան, կեցցէ Ֆօր» աղաղակներով:

Ֆօրի գնալուց 10 րոպէ յետոյ, թեթև պայ-թիւն տեղի ունեցաւ կիօսկի մօտ Մաջէնտա փո-ղոցի վրա, կայարանի մօտ: Պայթիւնը ոչինչ վնաս չը հասցրեց, ոչ ոք չը վիրաւորվեց, և առհասարակ այդ դէպքը աննշան է: Պայթիւնը առաջացաւ 30 սանտիմէտր երկարութիւն և 5 սանտիմէտր տրամագիծ ունեցող խողովակից, որ դրված էր մի փոքր և դատարկ խանութի մէջ, Մաջէնտա և Լաֆայէտ փողոցների անկիւ-նում: Գտնվեցին թղթի կտորներ «կեցցէ ազա-տութիւն, կեցցէ Լեհաստան» խօսքերով:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչ՝ ԱՆԴՐԷԱՍ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Մ Ա Ս Ն Ա Ւ Ո Ր
Հ Ի Ւ Ա Ն Դ Ա Ն Ո Ց

Բ. Ն Ա Ւ Ա Ս Ա Ր Դ Ե Ա Ն Ի

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:

Ա Ռ Ա Ւ Օ Տ Ն Ե Ր Ը՝

Կ. Մ. ՋԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի, ներքին և ներարգային հ.

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. կանանց և երեխայոց հ.

Ա. Գ. ԿԱՐԱԳԵՏԵԱՆՑ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հ.

Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ—$12^1/_2$—$1^1/_2$ ժ. ներքին, սիֆի-լի, կոկորդի և միզասեռական հ.

Ե Ր Ե Կ Ո Ն Ե Ր Ը՝

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—6—7 ժ. ներքին, երե-խայոց և ներարգային հ.

Տ. Ի. ԲՈՒԴԵՆԿՕ հիւանդանոցումը քիմիական և խաչորացուցական հետազօտութիւններ է ա-նում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն:

Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին: Ի տեղի հիւանդանոցի վերատեսչի՝

Բժ. Ա. Գ. ԳՈՒՐԿՕ

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆՈՒՄ

պ.պ. անդամների, կանդիդատների ե ր ե խ ա ն ե ր ի համար, օգոստոսի 9-ից սկսած, ամեն շա-բաթ օր, երեկոյեան ժամը 6—9, տեղի կունե-նան ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹՆԵՐ, երեխաներին հովանաւորող ընկերութեան անդամների հսկո-ղութեան ներքոյ: 1—1

Թ ա ր գ մ ա ն վ ո ւ մ է
Գ Ր Ե Ն Ի
„СЛѢПОЙ БРАТЪ“
վէպը

(№ 91) 2—2

ԲԱԳՈՒԻ ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցու համար հարկաւոր է մի ՀՄՈՒՏ ՁԱՅՆԱ-ԳԷՏ, Եկմալեանի նոր ձայնագրած ձեռնարկի համաձայն քառաձայն երգեցիկ խումբ պատ-րաստելու: Ցանկացողները թող դիմեն իրանց պայմաններով. ԲԱԳՈՒ, գրասենեակ Համբարձում Մելիքեանի: (№ № 90) 2—3

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ԲԻՐՇԷՐՏ

պատրաստում է երեխաներին դպրոցներ մտնե-լու համար: Ավչալեան փ. № 13.

(№ 76) 11—12

Մի ցենզաւոր ՁԱՅՆԱԳՐԱԳԷՏ

ուսուցիչ պաշտօն է որոնում. կարող է քառաձայն կանոնաւոր երգեցիկ խումբ կազմել: Պայմանների մասին դիմել ТИФЛИСЪ, М. С. Шарбабчеву.

(№ 91) 2—4

„ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐԻ“

ցանկացողները ուղղակի կարող են դիմել Մ Բարխուդարեանին հետևեալ հասցէով. Москва, Мяс. ул. въ типографію Бархударяна, д. Ермакова.

Իւրաքանչիւր օրինակը արժէ 1 ր. 50 կոպէկ:

Մ. Շահազիզեանց

(№ 90) 3—5

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Ե. Ի. ՖՐԱՆՑԻՈՒՍ

Մասնագէտ կոկորդային, քթային և ականջային հիւանդութիւնների ամառը ընդունում է միայն երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ օրերը ժամը 6—7 երեկոյեան Վելիամինովսկայա փողոց տան № 4 Գումայի հանդէպ:

(№ 76) 11—12

ԵԼԵՒՄՏԱԿԱՆ ՀԱՇԻՒ
ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՎԱՆՈՒՑ Ս. ՀՌԻՓՍԻՄԵԱՅ
որ ի Վաղարշապատ առ 1 յունիսի 1897 ամի

(1893—1897)

Մուտք

	ր.	կ.
Ն Ո Ւ Ե Ր		
1) Վեհափառ Կաթողիկոսն Ամենայն Հայոց	600	—
2) Գեր. Խորէն եպիսկոպոս Ստեփանէ	20	—
Պ ե տ ե ր բ ո ւ ր գ		
3) Իշխան Սիմէօն Սիմէօնովիչ Աբամելիք-Լազարեանց	200	—
Մ օ ս կ վ ա		
4) Պ. Եղիա Օզարաչեանց	100	—
Թ ի ֆ լ ի ս		
5) Բժշկապետ Գասպարեանց	200	—
6) Բժիշկ Թամամշեանց	100	—
7) «Տիֆլիսկի Լիստօկի» խմբագիր պ. Խաչատուր Խաչատրեանց	100	—
8) Պ. Ալէքսանդր Մելիք-Ազարեանց	300	—
Բ ա գ ո ւ		
9) Պ. Համբարձում Մելիքեանց	25	—
10) Պ. Խրիստափոր Թումայեանց	25	—
11) Պ. Գրիգոր Այվազեանց	100	—
12) Տիկին Շողակաթ Մելիքեանց	100	—
13) Տիկին Եղիսաբէթ Սարգսեան	200	—
14) Սորա ձեռքով ժողոված	500	—
Շ ու շ ի		
15) Իսզբաշեան և Ժամհարեան ընկերութիւն	50	—
16) Պ. Յարութիւն Ղոնդաղսազեանց	10	—
17) Տ. Բարսեղ քահանայ Տէր-Մովսիսեանց	100	—
18) Տ. Մուշեղ քահանայի ձեռքով ժողոված	25	—
Ա գ ո ւ լ ի ս		
19) Գեր. Գրիգոր եպիսկոպոս Աղափիրեանցի ձեռքով ժողոված	200	—
Բ ե ս ս ա ր ա բ ի ա		
20) Տ. Յուսիկ վարդապետ Տէր-Մովսիսեանց	100	—
Ն ո ր - Ն ա խ ի ջ և ա ն		
21) Տ. Մխիթար վարդապետի ձեռքով ժողոված	400	—
22) Տ. Խաչատուր աւագ քահանայի ձեռքով ժողոված	1000	—
Օ դ ե ս ա		
23) Տ. Գրիգոր քահանայի ձեռքով ժողոված	200	—
Ա ս տ ր ա խ ա ն		
24) Տ. Սարգիս քահանայ Բէգնազարեանցի ձեռքով ժողոված	118	—
Ե ր և ա ն		
25) Ազնուական Եփրեմ Գեղկարխանեանց	100	—
26) Ազնուական Աղամալ Մելիք-Աղամալեանց	50	—
27) Պ. Գեղէմ Աճարոնեանցի ձեռքով ժողոված	80	—
28) Պ. Խաչիկ Ղևոնդեանց՝ տասն սպասհաններ ապակեք և ծղնիք.	—	—
Ա լ է ք ս ա ն դ ր ո պ ո լ		
29) Տ. Յակովբ քահանայի ձեռքով ժողոված	40	—
30) Պ. Միքայէլ Ջամիկեանց տասն խալուար կիր.		
Ն ո ր - Բ ա յ ա զ է տ		
31) Գործակալ Սիօն վարդապետ	20	—
32) Սրա ձեռքով Սուրմալուի գաւառում ժողոված	41	—
33) Տ. Կիւրեղ վարդապետի ձեռքով ժողոված	100	—
34) Պ. Մամիկոնեանց	30	—
Շ ի ր ա կ		
35) Պ. Մուշեղ Մարջանեանց	50	—
Տ ա թ և		
36) Տ. Գրիգորիս վարդապետ	20	—
37) Տ. Հայրապետ քահանայ	16	—
38) Շնորհ. Յովհաննէս սարկաւագ Տէր-Ղուկասեանց	20	—
Վ ա ղ ա ր շ ա պ ա տ		
39) Պ. Օհանջան Մանուչարեանցի ձեռքով ժողոված	50	—
Գումար—5390 ր.		

Ելք

	ր.	կ.
1) Ի գին քարի ի 1893 ամէ ցլ-ն յունիսի 1897 ամի, առ. 26,763 հատ քար	4,532	75
2) Յօս սաժէն թրաշ քարի	70	—
3) Երկու հարիւր սաժէն աւազի	800	—
4) Երեք հարիւր երեսուն և հինգ խալվար կրի	2,657	50
5) Ջուր կրելոյ	50	—
6) Ի գին 215 հատ տախտակաց հանդերձ ծախուք ճանապարհի	425	75
7) Փայտեղէն-գերաններ ծածկի ատաղձ սպասհանների և դռների չրջանակների	213	40
8) Հին պարիսպները քանդելու, հողակոյտերն հարթելու, հողերը կրելու և մշակաց վարձ	468	40
9) Վարձ վարպետաց վասն շինութեան սրբատաշ քարակերտ երկյարկանի բնակարանի և արևելեան և հարաւային պարսպաց վանացն	2980	—
10) Ծախք երկաթեայ պատշգամբի միոյ—ի գին հինգ պուդ տասն և հինգ ֆունտ երկաթեղինաց և վարձ շինութեան	74	—
11) Ի գին եղէգան և խսրի վասն ծածկի շինութեան	41	20
12) Վարձ վարպետի վասն գաճելոյ զսենեակսն	175	—
13) Վարձ հիւսանց	345	—
14) Ի գին եօթնասուն խալուար գաճի	238	—
15) Ի գին զանազան պարագայից վասն դրանց և լուսամուտաց սենեկաց	136	2
16) Վարձ 214 սայլի	114	65
17) Մանր ծախք՝ ի գին այլ և այլ գործեաց և այլ պէտոյից	98	50
Գումար	13,420	17

Մուտքը կը մնայ պարտ ելքին—8030 ր. 17 կ. Գումար 13,420 17

ԵՐԵՄԻԱ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

BATEAUX A VAPEUR FRANÇAIS N. PAQUET ET C-ie

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

կանոնաւոր և ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷՅԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, սկսած յունվարի 25/6-ի չորեքշաբթիից.

Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն և Պօլիս: Մեկնում է Բաթումից՝ չորեքշաբթի, 20-ին օգոստոսի (1 սեպտեմբ.) ՍԻՐԿԱՍԻ շոգենաւը, նաւապետ ԳԱՐՐԻԿ և միջ՝ չորեքշաբթի, ժամի 4-ին ճաշից այդպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից յետոյ: Պակաս գներով: Ապրանքների և ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝

ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա: ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարեկենդանեանին, Սիօնի փող. նախկին Արծրունու քարվանսարա: ԲԱԳՈՒ—պ. Ս. Դիլդարեանին, Կօլիւբեանինսկայա հրապարակ: ՆՈՎՈՐՈՍՍԻՅՍԿ—պ. Մելխիոր Հերշենրօզերին: (№ 76) 12—20

ՖԻՆԱՆՍՆԵՐԻ ՄԻՆԻՍՏՐԻ ԹՈՅԼՏՒՈՒԹԵԱՄԲ

ՆԱՒԹԱՅԻՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

Ծրագիր. 1) առևտրական թուաբանութիւն. 2) կրկնակի հաշուապահութիւն ՆԱՒԹԱՅԻՆ—ԳՈՐԾԱՐԱՆԱԿԱՆ, առևտրական, բանկային և այլն. 3) Առևտրական թղթակցութիւն. 4) փոխչագրութիւն:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1-ԻՑ, ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔՆԵՐԸ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 20-ԻՑ

Բագու, Տատարսկայա փողոց, տուն № 30.

Կուրսերի հիմնադիր՝ Ս. ՏԷՐ-ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Վաճառվում է հիմնադրի նոր գիրքը

„КРАТКІЕ ОЧЕРКИ ПО НЕФТОПРОМ.-ЗАВОДСКОМУ СЧЕТОВОДСТВУ“

ԳԻՆԸ 1 ՌՈՒԲԼԻ 4—20

(№ 83—հ. չ.)

ԿՏԱՒԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ
(Բամբակի մանուածքի)

ԺԱՌԱՆԳՈՒՀԻՆԵՐԻ Յ. ՉԻԹԱԽԵԱՆԻ

(Հիմնված է 1869 Թ.)

ԳՈՐԾԱՐԱՆԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ Է

ԿՏԱՒ ՀԱՍԱՐԱԿ 15—30 ՎԵՐՇՈԿ ԼԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ
ԿՏԱՒ I ՏԵՍԱԿԻ 15—30 » »
ԿՏԱՒ ՀԱՍՏ » 12—30 » » (մանուսր պատուէրներով)

ԹԵԼ ԿԾԻԿՆԵՐՈՎ,
ԹՈԿ ԲԱՄԲԱԿԻ ԹԵԼԻՑ $^1/_4$''—3'' ՀԱՍՏՈՒԹԵԱՄԲ
ԹԵԼԻ ԾԱՅՐԵՐ (пакля) ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ ՄԱՔՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ:

ԲԱՄԲԱԿ ՄԱՔՐԱԾ (вата) I ՏԵՍԱԿԻ
ԲԱՄԲԱԿ ՄԱՔՐԱԾ II »
ԲԱՄԲԱԿ ԹԵՐԹԵՐՈՎ I ՍՈՍԻՆՁՈՎ (մանուսր պատուէրներով)
ԲԱՄԲԱԿ ԹԵՐԹԵՐՈՎ II » ՆՇՇՏՈՎ

Առաջարկում ենք պ.պ. վաճառականներին և գործածողներին ուշադրութիւն դարձնել մեր գործարանում պատրաստվող կտաւի ամրութեան և ներկեր ընդունելու յատկութեան վրա և չը շփոթել Ռուսաստանից եկած կտաւների հետ:

Կտաւի նմուշները և պրէյսկուրանտները ուղարկվում են ըստ առաջին պահանջման ձրիաբար:

Հասցէն՝ Тифлисъ, главная контора фабрики. Уголъ Нагорной и Сергіевской ул. собс. д. телефонъ конторы 266, а фабрики 24. (չ. ե.) (№ 78) 8—50

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ
ԲԻՍ-ԳՈՒՏՄԱՆԻ
(Տնային գործածութեան համար)

ՀՆԴԿԱԿԱՆ ՄԻՇՈՒՆԱ, այն է հաստատ մահ մկներին, խլուրդներին և ուրիշ կրծողներին Այս միջոցը արտաքսում է այդ կենդանիներին գլխաւորապէս բնակարաններից, այնպէս որ նրանք չեն մնում գետնայարկի տակ և չեն տարածում գարշահոտութիւն:

ՄԼԱԿՆԵՐԻ ԴԷՄ ՀԵՂՈՒԿ ոչնչացնում է նրանց ընդմիշտ: Նա շատ հաճելի հոտ ունի և բիծ չէ թողնում ճերմակեղէնի, կօշիկների և կարասիքի վրա: Փոշիացնելով նրան, սենեակի օդին հաճելի թարմութիւն են հաղորդում և միաժամանակ հալածում են ցեցը, ճանճը և մծղուկները:

ՓՈՇԻ՝ ՄԻՋԱՏՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ, ամենայարմար միջոցն է բոլոր միջատները և նրանց սաղմերը բոլովին ոչնչացնելու համար: Այդ փոշին անփոխարինելի է լուեր և մլակներ ոչնչացնելու համար անկողիններում, ներքնակներում, թաղիքով պատած փայտային պատերում: Ոչնչացնելով ցեցը և չամենալով նաֆթալինի անհաճոյ հոտը, այս փոշին բոլորովին փոխարինում է նրան. դրա համար հարկաւորութիւն չը կայ ամառը տալ մուշտակները և ուրիշ մորթեղէն իրերը պահելու համար: Փոշու ազդեցութիւնը, երբ նրան գործադրում են ամեն տեսակ միջատների, մրջիւնների հդէմ—գրեթէ վայրկենական է—հետևանքը զարմանալի: Հարցնել դեղավաճառական խանութներում: 43—50

(№ 76)

ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

„ՌՕՍՍԻԱ“

Բարձրագոյն հաստատված 1881 թւին

Ս.-Պետերբուրգում, Большая Морская, № 37.

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՀԵՍՏԻ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽ ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 29.000,000 ՌՈՒԲԼԻ

ընկերութիւնը ընդունում է՝

ԿԵԱՆՔԻ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Այսինքն դրամագլխի և եկամուտի ապահովութիւն ընտանիքի համար, կամ ծերութեան ժամանակ, օժիտ աղջիկերանց համար, ստիպենդիա երեխաների համար և այլն, առանձին շահաւէտ պայմաններով. ապահովագրողները մասնակցում են ընկ. օգտին:

Առ 1-ն յունվարի 1897 թ. «ՌՕՍՍԻԱ» ընկերութիւնը ապահովագրած ունի 41,397 անձ,—102,694,700 րուբլի գումարի:

ԴԺԲԱԽՏ ԴԷՊՔԵՐԻՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ինչպէս առանձին անհատների, նոյնպէս և հաւաքական անձանց, այն է—գործարաններում ծառայողների, բանւորների և այլն՝ նաւաղեցրած վճարներով՝ շնորհիւ զիվիդենդի, որը վճարներից դուրս է հաշվում:

ՀՐԴԵՀԻՑ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ամեն տեսակ շարժական և անշարժ կայքերի (շինութիւնների, մեքենաների, ապրանքի, կահ-կարասիքի և այլն):

ԱՊՐԱՆՔԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՊԱՀՈՎԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

գետային, ցամաքային և ծովային. նաւերի ապահովագրութիւն.

Ապահովագրութիւնն ընդունվում և ամեն տեսակ տեղեկութիւններ հաղորդվում է վարչութեան մէջ Ս. Պետերբուրգում (Большая Морская, соб. д. № 37.) Թիֆլիսում Սերգիէվսկի փողոց, № 6. և զանազան քաղաքների գործակալութիւններում.

Նոյնպէս կարելի է ստանալ ապահովագրական տոմսակներ դժբաղդ դէպքերից, երկաթուղային կայարաններում և ծովամատոյցներում:

(№ 86) (չ) 2—6

ԲԱՑՎԱԾ Է ՆԵՐԿԱՑ 1897 ԹՒԻ

„ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅԻ“

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Հանդէս Ամսօրեայ» ուսումնական թերթը կը մտնէ իր գոյութեան 11-դ շրջանը և կը հրատարակուի ամեն ամսոյ սկիզբը՝ նոյն ծրագրով և նոյն ուղղութեամբ: «Հանդէս Ամսօրեային» պահելով հանդերձ նոյն ծաւալն՝ որ է երկու մեծադիր թերթ, պիտի բովանդակէ այն ամեն հետաքրքրական, հմտալից յօդուածներն, որ կը հային հայ գրականութեան:

Տարեկան գինը Ռուսաստանում 4 րուբլի

Խմբագրութեան հասցէն՝ A la Rédaction de la Revue «Hantess» VIENNE (Autriche) VII/2 Mechitharistengasse 4. 4—4

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 8 Августа 1897 г. Типографія Канцел. Главнонач. Гражданск. частью на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.